

IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA SPROVEDENIH ISTRAŽIVANJA O ZAŠTITI DJECE OD EKSPLOATACIJE

*Unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije
Istraživanja sprovedena u Crnoj Gori 2010-2013*

Podgorica, 2013. godina

SADRŽAJ

I UVOD.....	5
II CILJEVI I METODOLOGIJA SPROVEDENIH ISTRAŽIVANJA.....	7
I POSEBAN IZVJEŠTAJ O DJEČJEM PROSJAČENJU U CRNOJ GORI	11
1.1. REZULTATI SPROVEDENOG ISTRAŽIVANJA:	11
1.1.1. Centar za socijalni rad	11
1.1.2. Policija:	14
1.1.3. Prekršajni organi :.....	16
1.1.4. Centar za djecu i mlade "Ljubović":.....	16
1.1.5. Centar za podršku djeci i porodici - Bijelo Polje:.....	18
1.1.6. Intervju sa djecom :.....	19
1.2. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZAŠTITNIKA	21
II IZVJEŠTAJ O SEKSUALNOM ISKORIŠĆAVANJU DJECE U CRNOJ GORI.....	27
2.1. POJAM SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA DJECE.....	27
2.2. RASPROSTRANJENOST POJAVE I TIPOVI SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA	27
2.3. PROFIL DJETETA ŽRTVE SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA	31
2.4. RIZICI I IDENTIFIKACIJA DJETETA ŽRTVE SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA.....	34
2.5. MJERE ZAŠTITE, MEĐUINSTITUCIONALNA SARADNJA I PROGRAMI PREVENCIJE	35
2.6. PREDLOZI ZA UNAPREĐENJE SISTEMA PREVENCIJE I ZAŠTITE DJECE ŽRTAVA SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA	36
2.7. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZAŠTITNIKA	37
III ZLOUPOTREBA DJECE PUTEM INTERNETA.....	43
3.1. OBLICI ZLOUPOTREBE DJECE PUTEM INTERNETA-DEFINICIJE:	43
3.2. REZULTATI SPROVEDENOG ISTRAŽIVANJA:	44
3.2.1. Analiza upitnika o eksploataciji djece putem internet	44
3.2.2. Analiza rezultata fokus grupa na temu zloupotreba djece putem interneta.....	45
3.2.2.1. Stavovi djece.....	45
3.2.2.2. Stavovi roditelja	47
3.2.2.3. Stavovi profesionalaca	48
3.2.3. Medijska izvještavanja o zloupoterbi djece putem interneta	49
3.3. ZAKLJUČCI PREPORUKE ZAŠTITNIKA	49
VI OCIJENA STANJA I ZAKLJUČAK.....	53

I UVOD

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je, u okviru regionalne mreže Ombudsmana za djecu za jugoistočnu Evropu (CRONSEE), a uz pomoć Save the Children-a, 2010. godine počela sprovođenje regionalnog projekta **Unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije**.

Mreža ombudsmana za djecu jugoistočne Evrope (CRONSEE) je mreža institucija Ombudsmana iz zemalja jugoistočne Evrope, koja je osnovana sa ciljem da kroz aktivnosti zajednički djeluje na unapređenju, promoivisanju i poboljšanju položaja djeteta kako na lokalnom, državnom, regionalnom tako i na međunarodnom nivou. Mreža se bavi problemima koji se odnose na zaštitu prava djeteta a zajednički su svim članicama i karakteristični u zemljama regiona. Mrežu trenutno čini 14 institucija ombudsmana iz 12 zemalja, Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Kipra, Grčke, Kosova, Makedonije, Crne Gore, Rumunije, Slovenije i Srbije.

Dosadašnji zajednički rad, članica mreže, pokazao je da se sve zemlje u regionu susreću sa istim ili sličnim problemima i dilemama kada je u pitanju poštovanje prava djeteta i da se upravo zajedničkim radom, razmjenom informacija, modela dobrih praksi, saradnje i međusobnim osnaživanjem mogu postići dobri rezultati na polju unapređenja položaja djece.

Projekat *Unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije* realizovan je u periodu od septembra 2010. godine do aprila 2013. godine. *U toku realizacije projekta sprovedena su određena istraživanja koja će biti osnov za zaštitu i prevenciju eksploatacije djece u jugoistočnoj Evropi.* Ovaj program, i samo opredjeljenje Ombudsmana da sprovede istraživanja, potekao je iz saznanja da u regionu ne postoje ustaljene prakse i programi istraživanja ovog fenomena niti javne statistike o rasprostranjenosti problema iskorištavanja djece. Iako smo svjedoci da su djeca svakodnevno žrtve različitih zloupotreba od vješto skrivenih do onih prepoznatljivih, kao što je dječije prosjačenje koje predstavlja problem zemalja u regionu, izostale su konkretne i efikasne radnje kako bi se fenomen sveobuhvatno ispitaio. Da su djeca često izložena iskorištavanju i zloupotrebi pokazuju različita istraživanja sprovedena od strane Savjeta Evrope i drugih međunarodnih zajednica. Mnogi međunarodni programi su pokazali da su djeca nerijetko žrtve raznolikih načina eksploatacije. U većem broju evropskih zemljama preduzimaju se aktivnosti usmjerene na prevenciju i zaštitu djece od svih oblika eksploatacije i zlostavljanja.

U trogodišnjem periodu Institucija Zaštitnika je sprovela tri istraživanja koja se specifično odnose na pojedine oblike eksploatacije, zloupotrebe i zlostavljanja djece. Istraživanje koje se odnosilo na ekonomsku eksploataciju djece **„Dječije prosjačenje u Crnoj Gori“**¹ (2010) prvo je u nizu realizovanih istraživanja i sprovedeno je u cilju povećanja kapaciteta i mogućnosti za ostvarivanje dječjih prava u skladu sa UN Konvencijom o pravima djeteta, putem unapređenja sistema zaštite djece od svih vidova njihovog zlostavljanja,

¹ http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/naucimo_ih_nesto_drugo.pdf

zanemarivanja i nasilja nad njima, a posebno djece koja se bave prosjačenjem ili su izložena riziku da se njime počnu baviti.

Istraživanje o dječijem prosjačenju, koje je sprovedeno u Crnoj Gori, između ostalog je ukazalo da su djeca koja žive i rade na ulici, i bave se prosjačenjem, nerijetko žrtve seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, a samim tim su u riziku da postanu žrtve trgovine ljudima. Ovo saznanje je podstaklo Instituciju Zaštitnika da aktivno učestvuje u sprovođenju druge faze projekta koja se odnosi na **Zaštitu djece od seksualnog iskorišćavanja**,² sa čijom realizacijom se počelo krajem 2011.godine. Zaštitnik se odlučio da istraži fenomen seksualnog iskorišćavanja djece, između ostalog, i zbog toga što u Crnoj Gori, u ranijem periodu, nisu zapaženi značajni naponi niti sistemski angažovanja u cilju istraživanja pojave seksualnog iskorišćavanja djece niti su sprovedene koordinirane akcije u cilju edukacije djece, profesionalaca kao ni šire javnosti o delikatnosti ovog problema. Osim toga, Zaštitnik je imao u radu pritužbe koje se odnose na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje djece, i tom prilikom je utvrdio visok stepen neinformisanosti kako djece tako i profesionalaca o pojavi seksualnog iskorišćavanja, kao i poteškoce u radu državnih organa u nastojanju da pruže djeci efikasnu i blagovremenu zaštitu i pomoć. Istraživanje seksualnog iskorišćavanja djece u Crnoj Gori Zaštitnik je sprovodio, prije svega, u cilju utvrđivanja stepena razumijevanja pojma seksualnog iskorišćavanja djece od strane nadležnih službi i organa kao i razumijevanja trendova u ovoj oblasti. Istraživanje je sprovedeno i u cilju sagledavanja trenutne situacije u ovoj oblasti, ključnih društvenih pojava i procesa koji na fenomen utiču.

Imajući u vidu važnost i rasprostranjenost savremenih informacionih tehnologija, tj. interneta, među djecom, kao i činjenicu da su djeca grupa korisnika koja najbrže raste, nameće se pitanje koliko su djeca na internetu izložena različitim zloupotrebama i da li je stepen njihove zaštite nizak. Dva sprovedena istraživanja su ukazala da je određeni broj djece žrtvi seksualne eksploatacije, zlostavljanja i uznemiravanja, prvi kontakt sa učiniocem uspostavio putem interneta, odnosno putem savremenih informacionih tehnologija. Imajući to u vidu Instituciju Zaštitnika je odlučila da učestvuje i u trećoj fazi projekta i sprovede **Istraživanje o zloupotrebi djece putem interneta (2013)**.³ Istraživanje je sprovedeno u cilju provjere trenutnog stanja fenomena zloupotreba djece putem interneta na teritoriji Crne Gore, kroz prikupljanje stavova djece, roditelja i profesionalaca o samom fenomenu, rizicima kao i praksama sprečavanja eksploatacije dece putem informacionih i komunikacionih tehnologija. Ovim istraživanjem Institucija Zaštitnika je, između ostalog, sagledao dobre prakse i poslovne politike kako kompanija privatnog sektora tako i postupanja nevladinog sektora u oblasti prevencije i zaštite djece od različitih zloupotreba i eksploatacija putem interneta.

² http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/izvjestaj_o_seksualnom_iskoriscavanju_djece_u_CG.pdf

³ http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/zloupotreba_djece_putem_interneta.pdf

II CILJEVI I METODOLOGIJA SPROVEDENIH ISTRAŽIVANJA

Realizacijom tri sveobuhvatna istraživanja, koja su se odnosila na fenomene različitih vidova eksploatacije djeteta, Zaštitnik je sistemski sagledao položaj djeteta u odnosu na različite oblike eksploatacije i zloupotrebe u Crnoj Gori, stavove i postupanje nadležnih organa kao i mehanizme zaštite i izvršio uporedno pravnu analizu nacionalnog zakonodavstva u odnosu na međunarodno pravo i preporučene standarde. Ispitujući svaki segment postupanja nadležnih službi i organa, stavove i mišljenja profesionalaca, mišljenja djece i njihov položaj u odnosu na različite zloupotrebe, došlo se do zaključaka koji jasno ukazuju na slabe karike našeg sistema kada je u pitanju zaštita djeteta od eksploatacije i zloupotrebe. Sva tri istraživanja, jednim dijelom, su bila usmjerena na ispitivanje ustaljenih praksi i postupanja nadležnih subjekata, kako u oblasti preventivnog djelovanja tako i u sferi zaštite djeteta i njegovog najboljeg interesa u konkretnim situacijama, što je u mnogome upotpunilo sliku o kapacitetima, ažurnosti kao i međuinstitucionalnoj saradnji nadležnih organa u procesima zaštite djeteta. Istraživanjima su obuhvaćena i djeca, s obzirom da su njihovi stavovi, mišljenja i iskustva o različitim oblicima zloupotrebe kao i načinima postupanja nadležnih u procesu zaštite od neprocjenljive važnosti i značaja. Učešće djece je, uz statističke podatke, mišljenja profesionalaca koji rade sa djecom i za djecu i analizu usklađenosti crnogorskog zakonodavstva sa međunarodnim pravom, zaokružilo sliku o stanju i položaju djeteta u Crnoj Gori u odnosu na stepen zaštite koji je obezbijeđen.

Istraživanja su sprovedena usaglašenom metodologijom. Naime, istraživanja „**Dječije prosjačenje u Crnoj Gori**“, „**Zaštita djece od seksualnog iskorišćavanja**“ i „**Zloupotreba djece putem interneta**“ su sprovedena korištenjem kombinovane metode tj. prikupljanjem i kvantitativnih i kvalitativnih podataka o samom fenomenu koji se ispituje s'tim da je treće istraživanje „**Zloupotreba djece putem interneta**“ sprovedeno korišćenjem kvalitativne metode u većem dijelu, s obzirom da je ova metoda u oblasti dečijih prava veoma korisna za razumijevanje načina na koji pojedinci i grupe shvataju svijet i fenomene oko njih. Stoga je veći dio podataka, u ovom istraživanju, prikupljen putem organizovanih fokus grupa tj. grupnih intervjua.

U sva tri istraživanja informacije su prikupljene putem upitnika koji su upućeni nadležnim subjektima i organizacijama, organizovanih fokus grupa sa profesionalcima i neposrednim intervjuima ili fokus grupama sa djecom.

Upitnici su, u skladu sa potrebama svakog istraživanja posebno, sačinjeni tipski za sve relevantne društvene aktere. Za potrebe anketa sačinjeni su upitnici za zaposlene u ustanovama socijalne zaštite i policijskim upravama, kao i za lica angažovana u nevladinim organizacijama. Informacije su putem upitnika zatražene od centara za socijalni rad, područnih jedinice Uprave policije, osnovnih sudova, područnih organa za prekršaje, Vrhovnog državnog tužioca, Kancelarije nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana, NVO i dr., u zavisnosti od teme.

Fokus grupe sa profesionalcima, koji rade sa djecom i za djecu, su održavane u okviru sva tri istraživanja i kreirane su u zavisnosti od teme. Fokus grupe su održavane sa profesionalcima različitog profila i to sa: ekspertima i profesionalcima iz ministarstava, predstavnicima centara za socijalni rad, predstavnicima područnih jedinica Uprave policije, predstavnicima sudstva, predstavnicima obrazovnih ustanova, predstavnicima zdravstvenog sistema i predstavnicima nevladinog sektora. U okviru sva tri istraživanja fokus grupe su sprovedene u različitim regijama Crne Gore, kako bi se zadovoljila potreba za teritorijalnom zastupljenošću juga, sjevera i centralnog dijela naše države.

Za potrebe sprovođenja prva dva istraživanja, koja se odnose na dječije prosjačenje i seksualno iskorišćavanje djece, sprovedeni su **individualni razgovori sa djecom** žrtvama. Individualne razgovore sa djecom koja se bave prosjačenjem i skitnjичenjem obavila su stručna i senzibilisana lica koja dobro poznaju ovu problematiku, mentalitet i jezik kojim govore djeca. Angažovani stručnjaci su razgovore sa djecom obavili prema unaprijed pripremljenom upitniku i po utvrđenim smjernicama, vodeći računa, prije svega, o najboljem interesu djeteta u svakom pojedinačnom slučaju. Intervjue sa djecom, koja su bila žrtve seksualne eksploatacije i zlostavljanja, obavila su stručna i senzibilisana lica koja su specijalizovana za rad i koja su već angažovana u direktnom radu sa djecom žrtvama. Intervjui su urađeni uz predhodno dobijenu saglasnost djeteta i njegovog/njenog staratelja. Cilj ovih razgovora je bio sagledavanje problema iz ugla djeteta-žrtve kao i utvrđivanja vrste asistencije, pomoći i zaštite koju su nadležni organi pružali u konkretnim slučajevima.

U trećem istraživanju, koje se odnosi na Zloupotrebu djece putem interneta, Zaštitnik se odlučio da istraživanjem obuhvati što veći broj djece različitog uzrasta. Imajući u vidu široku rasprostranjenost i popularnost interneta kod djece, kao i činjenicu da su djeca korisnici čiji broj neprestano raste, sprovedene su **fokus grupe sa djecom** iz različitih gradova Crne Gore. Voditelji fokus grupa su posebno obučena i senzibilisana lica koja su sveobuhvatan pristup u radu sa grupom fokusirala na naraciji, koja uključuje utiske, znanje, mišljenja i namjere u cilju prikupljanja što više informacija. Pitanja i smjernice vođenja razgovora sa djecom su koncipirani tako da se od djece prikupe sledeće informacije, mišljenja i stavovi: koliko vremena provode na internetu, koje sadržaje koriste, kolika je njihova svijest o eksploataciji i zloupotrebi putem interneta, da li prepoznaju određene radnje i ponašanja kao zloupotrebu ili eksploataciju, kakva su njihova iskustva, koliko o ovom problemu razgovaraju sa roditeljima/starateljima i dr.

U okviru svih istraživanja, a u cilju ispitivanja svih segmenata koji se odnose na zaštitu djece od različitih zloupotreba i iskorišćavanja, sačinjena je sveobuhvatna uporedno-pravna analiza nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim pravom i preporučenim standardima u oblasti zaštite i prevencije iskorištavanja djeteta. Na taj način stekao se uvid u stepen usklađenosti crnogorskih propisa i mehanizama zaštite u odnosu na međunarodno pravo i prakse postupanja zemalja međunarodne zajednice.

POSEBAN IZVJEŠTAJ O DJEČJEM PROSJAČENJU U CRNOJ GORI

I POSEBAN IZVJEŠTAJ O DJEČJEM PROSJAČENJU U CRNOJ GORI

Imajući u vidu da je prosjačenje jedan od najprisutnijih oblika ekonomskog iskorištavanja djece, institucije iz Crne Gore, Republike Srpske, Republike Srbije i Pokrajine Vojvodine su po istoj metodologiji uradile istraživanje o prisutnosti ove pojave, uzrocima koji dovode do takvog oblika iskorištavanja djece, mjerama koje preduzimaju nadležni organi, posebno u dijelu prevencije, vođenju evidencija i saradnji nadležnih institucija. Istraživanje je sprovedeno u cilju analize postojeće situacije radi zajedničkog djelovanja i predlaganja rješenja koja bi dovela do poboljšanja položaja djece i suzbijanja dječijeg prosjačenja.

1.1. REZULTATI SPROVEDENOG ISTRAŽIVANJA:

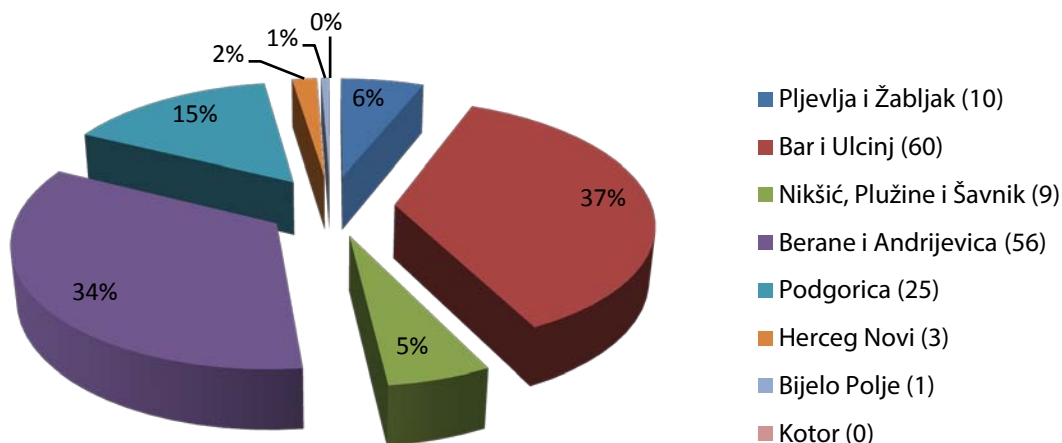
Informacije koje je Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore potraživala od centara za socijalni rad, područnih jedinica Uprave policije, prekršajnih organa, tužilaštva, NVO, agencija, nacionalnih savjeta i kancelarija uglavnom su se odnosile na broj evidentiranih slučajeva djece koja se bave prosjačenjem, na kadrovske i materijalne kapacitete samih organa odnosno ustanova, na mjere koje preduzimaju kao i na njihovo stručno mišljenje koje mjere treba preduzeti u cilju zaštite djece ulice.

1.1.1. Centar za socijalni rad

U okviru istraživanja, posredstvom upitnika, informacije su zatražene od svih centara za socijalni rad i njihovih organizacionih jedinica iz različitih opština Crne Gore

Upitnik je poslat svim organizacionim jedinicama Centara za socijalni rad , ukupno 20. Odgovor je dobijen od 12 organizacionih jedinica, što čini 60% ukupno poslatih.

Broj djece koja su prošla kroz institucije u 2010. godini

Analiza odgovora na pitanje koliko je djece prošlo kroz ustanove centara, sa određenjem broja djece i broja slučajeva prosjačenja i skitničenja maloljetnika, je pokazala da su centri, u toku 2010. godine, radili sa **164 djece, uzrasta od 2 do 17 godina starosti**, koja su zatečena u skitnji i bavila se prosjačenjem.

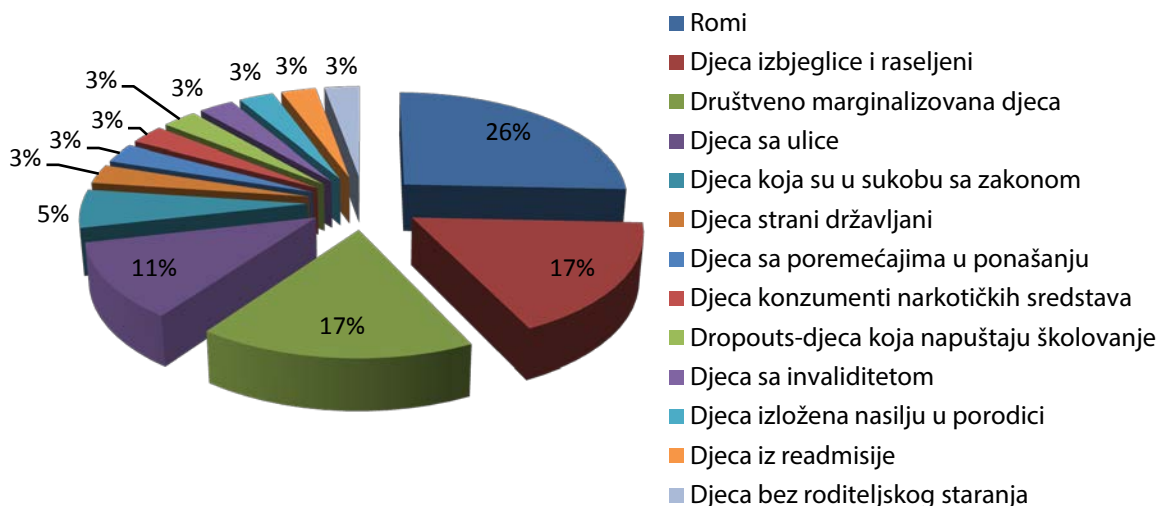
Iz opisnih odgovora centara za socijalni rad proizilazi da se evidencije vode po različitim osnovama. Većina centara ove slučajeve tretira kroz rad timova za djecu sa poremećajem u ponašanju, ali pojedini centri (Bijelo Polje, Nikšić) djecu zatečenu u prosjačenju tretiraju kao žrtve zanemarivanja i zlostavljanja. Analiza dobijenih odgovora upućuje da većina centara nema podataka o **povratnicima**, što je i očekivano jer se ne vode posebne evidencije o slučajevima prosjačenja. Prema rezultatima istraživanja samo su dva centra imala informacije o povratnicima, što obuhvata 17% ukupnih odgovora, što se vidi iz naredne tabele.

Prema opisnim odgovorima centara, **lokacije** na kojima se djeca bave prosjačenjem su velike raskrsnice, glavni trgovi, pijace, tržni centri i naselja u kojima žive. U odgovorima skoro svih centara je istaknuto da djeca-domicilno stanovništvo često obilaze porodične domove "od vrata do vrata" tražeći milostinju. Ovaj vid prosjačenja, prema odgovorima centara, karakterističan je za pripadnika populacije Roma Aškalija i Egipćana.

Odgovori na pitanje koliko dijete provodi vremena na ulici proseći razlikovali su se u zavisnosti od područja. Tako odgovori centara iz većih gradova (Podgorica, Nikšić) i primorskih mjesta (Bar) su ukazivali da djeca u vrijeme turističke sezone svakodnevno borave na ulici, dok u sjevernim (manjim) opštinama (osim Opštine Berane) uobičajeno je da djeca prose na ulici pazarnim-pijačnim danima i za vrijeme praznika.

Na pitanje koji su rizični faktori koji dovode do pojave prosjačenja među djecom centri za socijalni rad su u 26% odgovora rangirali težak položaj djece populacije Roma, Aškalija i Egipćana a na drugom mjestu kao glavni rizični faktor rangiran je položaj marginalizovanih grupa djece i djeca raseljenih lica u 17 % dobijenih odgovora, što se vidi iz naredne tabele.

Na osnovu Vaših saznanja, koje su grupe djece u riziku od prosjačenja?

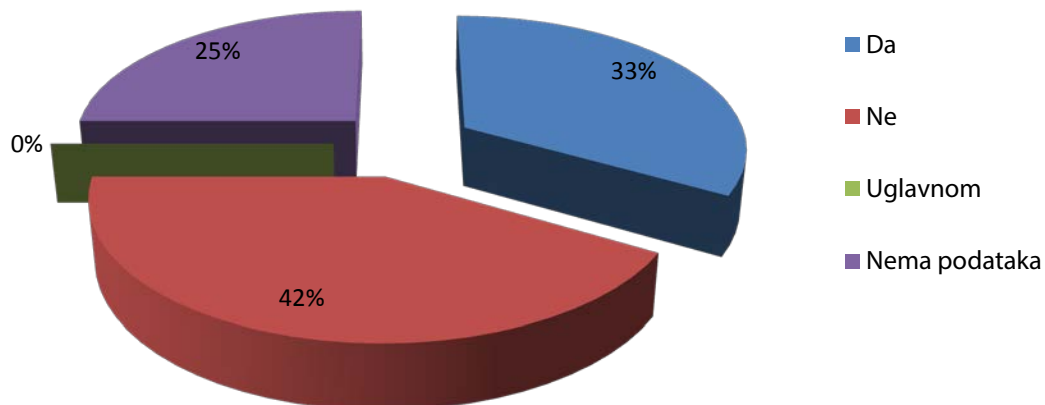
Na pitanje koja je uloga centra za socijalni u prevenciji dječijeg prosjačenja i zaštiti djece koja prosjače, centri u opisnim odgovorima navode da djeca dolaze u ovu ustanovu uglavnom po prijavi policije, a rijetko se dešava da prijavu podnesu pravosudni organi ili škole, što centri uzimaju kao otežavajuću okolnost u preduzimanju preventivnih mjera. U svojim odgovorima ukazivali su da informacije o djeci koja se bave prosjačenjem do njih stižu kasno te Centri nemaju prostora za prevenciju.

S obzirom da su djeca sa kojima rade uglavnom iz materijalno ugroženih porodica i porodica raseljenih lica koje su u sistemu socijalne zaštite, ona prema zakonu ostvaruju pravo na određeni vid pomoći. Stoga se mjere koje se preduzimaju na zaštiti djece od zloupotrebe i navođenja na prosjačenje svode na socijalna davanja, materijalno obezbjeđenje porodice, dječije dodatke i dr. Pored ovih mjera centri pružaju i savjetodavne usluge djeci i njihovim porodicama.

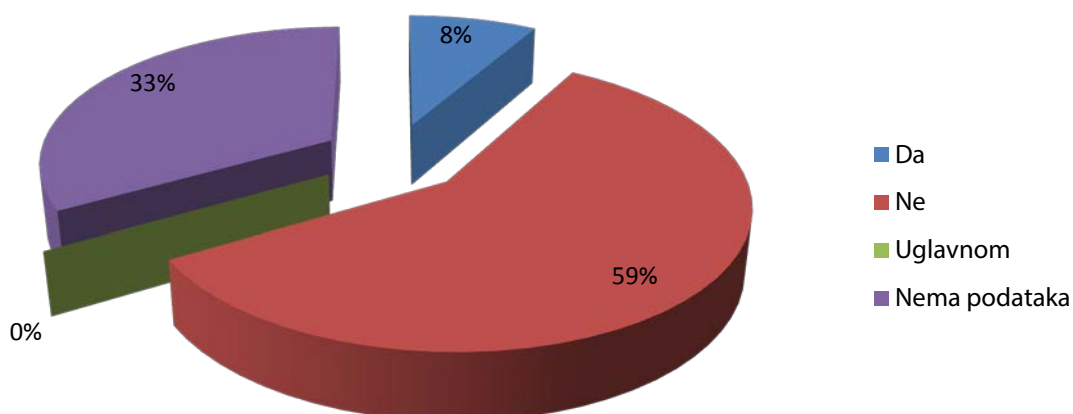
Kada je u pitanju saradnja sa drugim organima i službama, centri su, u svojim odgovorima isticali dobru saradnju sa policijom, dok su nezadovoljni saradnjom sa obrazovnim ustanovama/školama i zdravstvenim službama.

Na pitanje koje se odnosi na materijalne i ljudske resurse u centrima za socijalni rad, većina centara (58%) je odgovorila da smatra da ne posjeduje dovoljne materijalne uslove za rad na suzbijanju problema dječijeg prosjačenja, dok 42% smatra da ne posjeduju dovoljno ljudskih resursa.

Ljudski resursi

Materijalni resursi

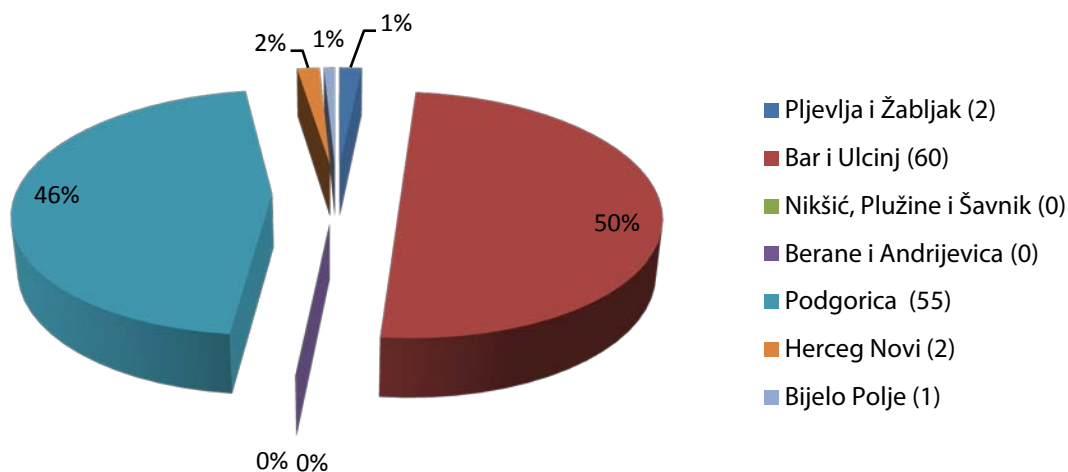

1.1.2. Policija:

U okviru istraživanja, posredstvom upitnika, informacije su zatražene od osam područnih jedinica Uprave policije, u čijem su sastavu područne jedinice i ekspoziture svih opština u Crnoj Gori. Tražene informacije su se odnosile na broj djece koja su zatečena u skitnji i prosjačenju, broju povratnika, starosnu strukturu i pol djeteta koje je prosilo, materijalne i kadrovske kapacitete policije za rad sa djecom koja prose, međuinstitucionalnu saradnju policije i drugih službi.

Podaci dobijeni od strane Uprava policije pokazuju da je, tokom 2010 godine, evidentirano **120 slučajeva** prosjačenja, od čega je najveći broj zabilježen na teritoriji Bara i Podgorice.

Broj djece koja su prošla kroz institucije u 2010. godini

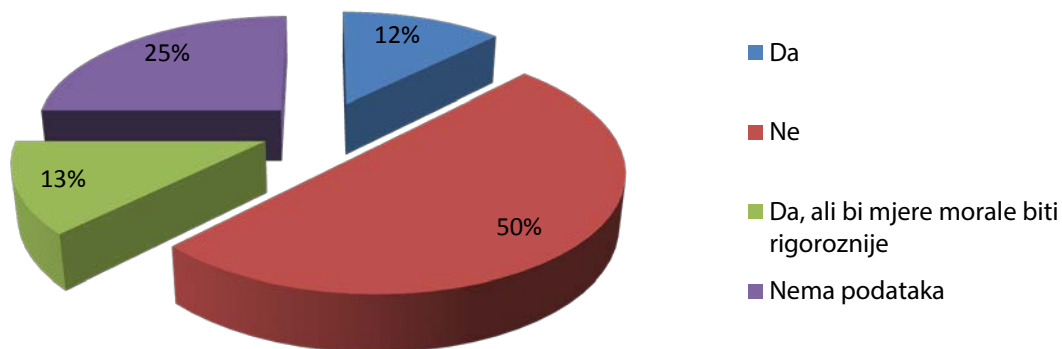
Prema dobijenim odgovorima uprave policije od 55 slučajeva evidentiranih u Podgorici, 42 su **povratnici** starosne dobi je od dvije do 18 godina.

Na pitanje koje se tiče starosne i polne strukture djece koja su zatečena u prosjačenju , odgovore smo dobili od polovine (50%) ispitanih. Uprava policije ni u jednom slučaju nije opredjelila polnu strukturu djeteta, koje se bavi prosjačenjem, a dobijeni odgovori upućuju da se prosjačenjem najviše bave djeca od **16-17 godina**. Međutim, registrovani su i slučajevi prosjačenja djece uzrasta od dvije do četiri godine, u opštinama Herceg Novi i Podgorica. Dobijeni podaci upućuju da su djeca duži vremenski period borave na ulici i da se prošnjom bave kao zanatom.

Na pitanja o prebivalištu djece koja su zatečena u prošnji uprava policije se u većini slučajeva izjasnila da nema podataka o **prebivalištu djeteta**, budući da djeca nemaju lična dokumenta tako da su i podaci, dobijeni od djece, o njihovim roditeljima i prilikama u kojima žive nepouzdana. Policija je u svojim opisnim odgovorima navela da informacije koje dobija od djece prilikom identifikacije kao i rezultati akcija koje je policija sprovodila u cilju suzbijanja prosjačenja maloljetnika, upućuju da se prošnjom u velikom broju slučajeva bave djeca koja nisu iz Crne Gore. U svojim odgovorima Uprava policije ukazuje da se najveći napori ulažu u identifikaciji djece koja su zatečena u skitnji i prosjačenju, kao i otkrivanju identiteta lica u čijoj su pratnji djeca došla na teritoriju Crne Gore.

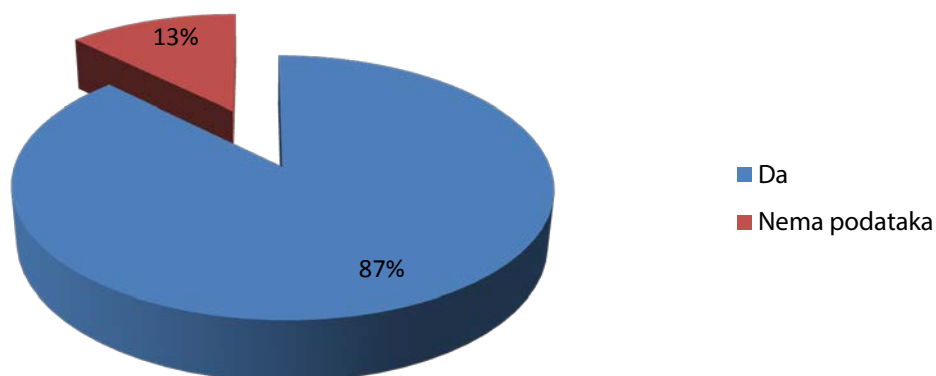
Prema rezultatima sprovedenog istraživanja zaključuje se da su na čitavoj teritoriji Crne Gore, u toku 2010. godine, podnijete samo **četiri prekršajne** prijave protiv roditelja/staratelja djece zatečene u prosjačenju ili drugih lica koja djecu navode na prosjačenje. Odgovori dobijeni iz policije ukazuju da su glavni razlog, niskog procenta prijava po ovom pitanju, neadekvatna **zakonska rješenja** jer prosjačenje kao sama radnja nije sankcionisano. Osim toga kao otežavajuće okolnosti, policija je u svojim odgovorima navela i prepreke u utvrđivanju identiteta djeteta, loše materijalno stanje porodica, kao i veoma visoke novčane kazne koje je nemoguće naplatiti, problem nemogućnosti reagovanja prema djeci-stranim državljanima.

Smatra te li da su zakonske mjere koje se izriču efikasna sredstva u rješavanju problematike dječjeg prosjačenja?

Na pitanje koje se tiče postojanja međuinstitucionalne saradnje i koordinacije Uprave policije sa drugim institucijama i službama, policija je dala pozitivne odgovore u 87%, što ukazuje da je saradnja na veoma dobrom nivou.

Da li postoji bilo koji vid međuinstitucionalne saradnje/koordinacije vaše sa nekim drugim institucijama na rješavanju fenomena prosjačenja?

1.1.3. Prekršajni organi :

U cilju dobijanja određenih informacija upitnici su poslani svim prekršajnim organima u Crnoj Gori. U dostavljenim odgovorima prekršajni organi (17) ističu da je u 2010. godini vođeno 15 prekršajnih postupaka protiv lica koja su navodila djecu na prosjačenje. Dobijeni odgovori upućuju da postupci u ovim slučajevima traju duže vrijeme, budući da su u toku 2010.godine podnesena samo četiri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Iz evidencija i godišnjeg izvještaja Državnog tužioca proističe da u toku 2010. godine tužilaštvo nije pokrenulo ni jedan krivični postupak, zbog prosjačenja maloljetnog lica ili trgovine maloljetnim licima.

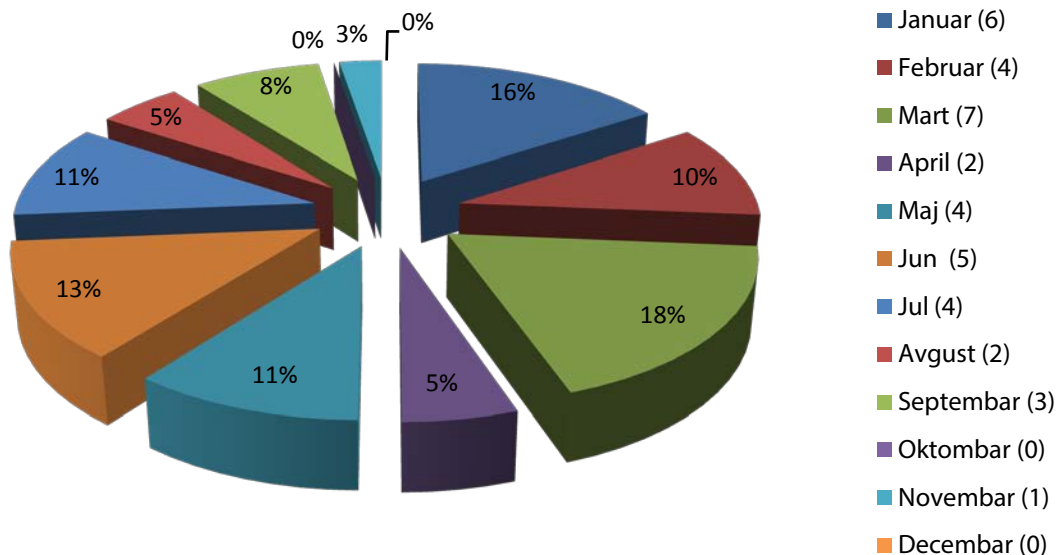
1.1.4. Centar za djecu i mlade "Ljubović":

U okviru istraživanja, posredstvom upitnika, informacije su zatražene i od Centra za djecu i mlade "Ljubović" .

Centar za djecu i mlade " Ljubović " je jedina ustanova socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, koja se bavi institucionalnom zaštitom djece u sukobu sa zakonom, a u okviru svojih djelatnosti ima prihvatnu stanicu za smještaj djece zatečene u skitnji i azilante.

Prema dobijenim informacijama Centar za djecu i mlade "Ljubović" u svojoj evidenciji imao je zabilježeno 38 slučajeva prosjačenja u toku 2010. godine.

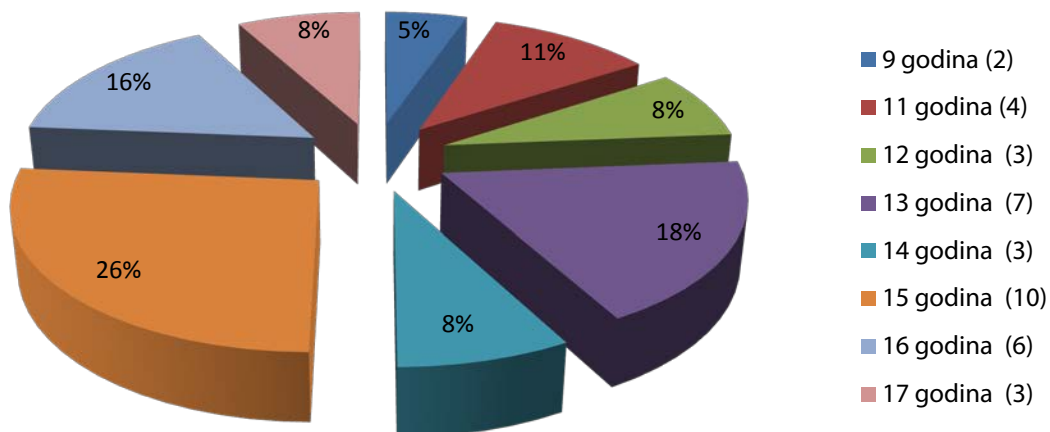
Broj djece koja su zbog skitnje i prosjačenja boravila u Centru za djecu i mlade "Ljubović" u toku 2010.godine;

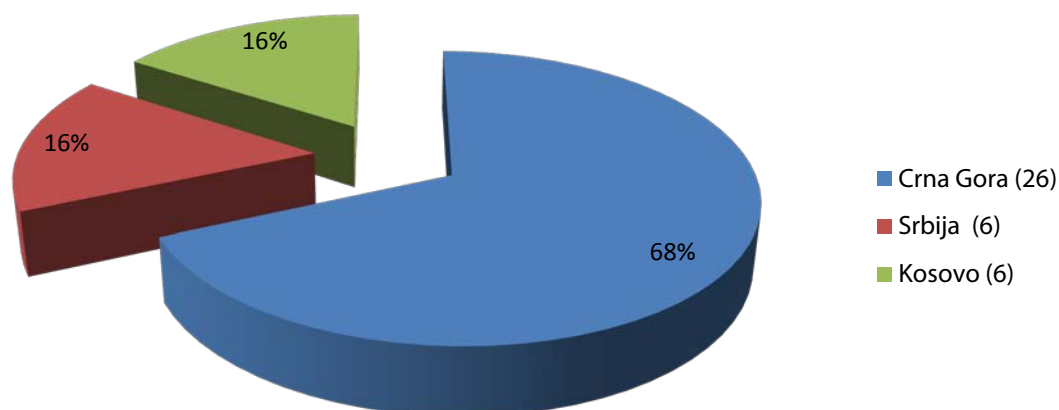
Prema evidenciji Centar za djecu i mlade "Ljubović" od ukupnog broja djece u 2010. godini, 12 djece su registrovani kao povratnici, a dolaze sa teritorija država iz okruženja.

Djeca su uzrasta od 9 do 17 godina. Najviše djece, koja su zbog prosjačenja boravila u Centru za djecu i mlade "Ljubović", je uzrasta od 13 do 17 godina starosti.

Uzrast djece koja su zbog skitnje i prosjačenja boravila u Centru za djecu i mlade "Ljubović" u toku 2010.godine;

Prebivalištu djeteta koje je prosjačilo

Na pitanje koje se tiče materijalnih i kadrovskih kapaciteta Centar za djecu i mlade "Ljubović" dobili smo informacije da Centar ne raspolaže sa dovoljnim brojem osoblja ni stručnog kadra za rad sa ovom djecom u cilju sprečavanja i suzbijanja pojave prosjačenja maloljetnika. U međuvremenu u Centar za djecu i mlade "Ljubović" je izgrađena nova prihvatna stanica namjenjena djeci ulice i djeci koja su zatečena u skitnji i prosjačenju. Novo izgrađeni objekat je prilagođen svim potrebama djece u skladu sa najvišim međunarodnim standardima.

Kao glavnu prepreku u svom radu Centar za djecu i mlade "Ljubović" navodi neadekvatna zakonska rješenja, odnosno ovlaštenja i nadležnosti Centra kada je u pitanju rad sa djecom koja se bave prosjačenjem. Naime, ovaj centar se bavi samo prihvatom djecom koju u Centar upućuje policija. Uobičajeno je da djeca ne posjeduju nikakva dokumenta, niti je u policiji utvrđen njihov stvarni identitet, a takođe su nepouzdana podaci o njihovim roditeljima i uslovima u kojima porodice žive. Takođe su u većini slučajeva upitni i podaci o njihovom stalnom boravištu i prebivalištu, posebno kada su u pitanju strani državljani. Ovakva situacija otežava koordiniranu saradnju sa drugim institucijama sistema koje su dužne da pruže pomoć i zaštitu ovoj kategoriji djece, pa je stoga skoro nemoguće kontinuirano pratiti i trajno riješiti problem.

1.1.5. Centar za podršku djeci i porodici - Bijelo Polje:

Informacije su zatražene i od Centra za podršku djeci i porodici-Bijelo Polje koji pruža i usluge smještaja, zbrinjavanja djece koja se bave prosjačenjem. Prema navodima ovaj Centar ima sve stručne, materijalne i profesionalne kapacitete za rad sa djecom koja se bave prosjačenjem. U svom radu, osim fizičkog zbrinjavanja, pružaju i potpunu stručnu psihološko socijalnu podršku. Međutim, tokom 2010.god. Centar je imao samo jedan slučaj zbrinjavanja i zaštite djeteta koje se bavi prosjačenjem iz razloga što Centar funkcioniše na lokalnom nivou, tako da djecu sa teritorije drugih opština ili iz drugih zemalja upućuju u njihova mjesta prebivališta ili boravka. Centar za podršku djeci i porodici je veoma zadovoljan međuinstitucionalnom saradnjom kao i koordiniranim aktivnostima među službama opštine Bijelo Polje.

1.1.6. Intervju sa djecom :

Pored pribavljanja podataka, posredstvom upitnika, od nadležnih organa, neposredan razgovor obavljen je i sa djecom koja se bave prosjačenjem. Opredjeljenje i formulisanje pitanja koja će se postavljati djeci zahtijevali su dodatno angažovanje ekspertskeg tima iz regiona.

Razgovor sa djecom su obavila stručna lica, profesionalci iz oblasti dječijih prava, koja govore jezik populacije Roma, Aškalija i Egipćana i koja su senzibilisana za rad sa ovom kategorijom djece .

Odgovori djece:

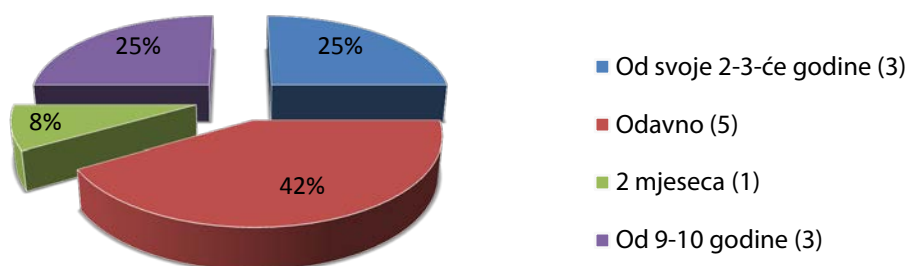
Analizom dječijih odgovora mogu se istaći stavovi djece prema kojima 80% djece koja su obuhvaćena istraživanjem, ne voli što boravi na ulici. Ova djeca osjećaju strah i stid što na ovaj način obezbjeđuju svoju egzistenciju, a nerijetko i egzistenciju svoji bližnjih.

Sva intervjuisana djeca bi voljela da prestanu sa načinom života koji vode i sa prosjačenjem. Djeca bi voljela da im se pruži mogućnost da ravnopravno učestvuju u svim društvenim tokovima u skladu sa njihovom dobi.

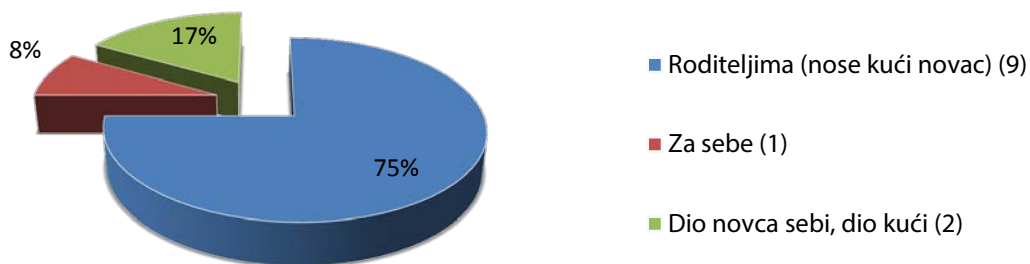
Takođe smatraju da se problem njihovog boravka na ulici može riješiti određenim pomoćima države u vidu zaposlenja roditelj/staratelja ili njihovog zaposlenja. Rezultati istraživanja pokazuju da djeca kao rešenje situacije u kojoj se nalaze nisu prepoznala uključivanje u obrazovni sistem, niti redovno pohađanje škole a kao uzrok svojih problema vide - siromaštvo.

U nastavku teksta je prikaz nekih odgovora djece koja su učestvovala u istraživanju.

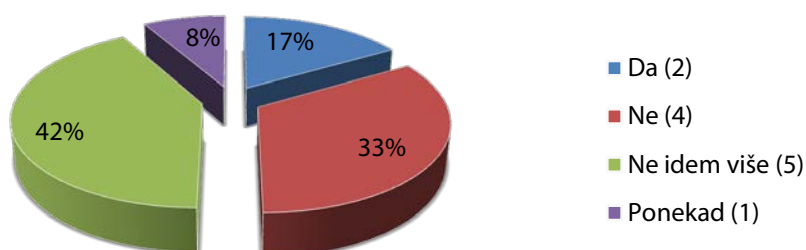
Koliko dugo se dijete bavi prosjačenjem?

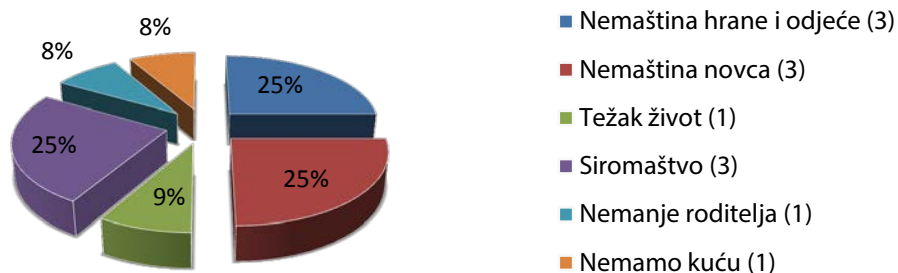
Kome dijete daje prikupljeni novac?

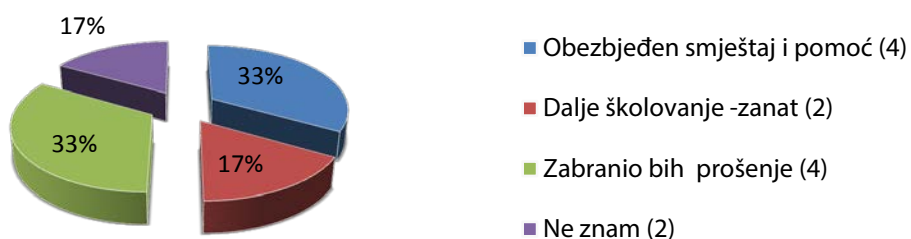
Idete li u školu?

Šta je po vašem mišljenju uzrok dječijeg prosjačenja ?

Šta bi oni uradili kako bi zaustavili prosjačenje ?

1.2. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZAŠTITNIKA

I mimo dobijenih rezultata istraživanja, svjedoci smo rasprostranjenosti prosjačenja djece u Crnoj Gori. Djecu svakodnevno srećemo na raskrsnicama, tržnicama, prometnim dijelovioma gradova kako traže milostinju. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je u toku 2010.godine u Crnoj Gori, od strane nadležnih organa registrovano 323 djece koja su zatečena u prosjačenju. Centri za socijalni rad, u toku 2010.godine, su radili sa 164 djece, uzrasta od 2 do 17 godina starosti, dok podaci dobijeni od strane područnih jedinica Uprava policije pokazuju da je evidentirano 120 slučajeva prosjačenja. Odgovori Uprave policije ukazuju da se prosjačenjem u najvećem broju slučajeva bave djeca uzrasta od 16-17 godina iako postoje slučajevi prosjačenja djece u najranijem dobu, uzrasta od dvije do četiri godine. Prema dobijenim informacijama Centar za djecu i mlade "Ljubović" u svojoj evidenciji ima zabilježeno 38 slučajeva prosjačenja, a Centar za podršku djeci i porodici iz Bijelog polja je imao samo jedan slučaj zbrinjavanja i zaštite djeteta koje se bavi prosjačenjem.

Istraživanje pokazuje da nadležni organi, uglavnom, nemaju posebno sistematizovane evidencije o djeci koja se bave prosjačenjem. Većina organa nema evidencije o povratnicima niti o izrečenim mjerama a uprava policije u svojim evidencijama nema podataka o polnoj strukturi djece koja se bave prosjačenjem. Stoga se može zaključiti da su postojeće evidencije formirane za internu upotrebu i da je veoma slab protok informacija između društvenih aktera, te da evidencije o ovoj pojavi nisu dostupne ni upotrebljive širem krugu profesionalaca. Djeca koja su zatečena u skitnji i prosjačenju evidentiraju se po različitim osnovama. Većina centara za socijalni rad ove slučajeve tretira kroz rad timova za djecu sa poremećajem u ponašanju i manji dio kao žrtve zanemarivanja i zlostavljanja. Neprihvatljivo je da djeca koje su žrtve zanemarivanja, eksploatacije i zlorabotrebje budu tretirana kao prestupnici odnosno djeca sa poremećajem u ponašanju ili maloljetni delikventi. Ovakva praksa u mnogo čemu uslođjava problem i udaljava nas od rešavanja istog.

Takođe je uočeno da profesionalci ne prepoznaju u dovoljnoj mjeri pojavu dječijeg prosjačenja, uzroke i faktore rizika koji dovode do dječijeg prosjačenja. Profesionalci su uglavnom navodili da djeca koja prose i žive na ulici pripadaju romskoj populaciji, disfunkcionalnim porodicama ili pripadaju porodicama izbjeglih i raseljenih lica. Međutim, djeca koja su učestvovala u istraživanju su istakla da je glavni razlog njihovog prosjačenja - siromaštvo.

Rezultati istraživanja pokazuju da centri za socijalni rad imaju praksu da rade samo sa domicilnim stanovništvom, dok se, prema postojećoj dokumentaciji, najveći broj evidentiranih slučajeva dječijeg prosjačenja odnosi na djecu koja nisu državljani Crne Gore. Ova djeca, kao i brojna djeca zatečena u prosjačenju koja nisu upisana u matične knjige rođenih, nemaju mogućnost ostvarivanja svojih prava u pravnom, socijalnom, zdravstvenom, obrazovnom i bezbjednosnom smislu. Istraživanje je utvrdilo i nepostojanje sistema praćenja djeteta nakon napuštanja prihvatne stanice. Pored toga, utvrđen je potpuni nedostatak mehanizama reintegracije i resocijalizacije djece zatečene u prosjačenju. Rezultati su pokazali da se većina aktera suočava sa nedovoljnim kapacitetima za kvalitetno bavljenje ovim problemom. Osim toga, može se zaključiti da

postoji nedostatak koordinisane međuinstitucionalne saradnje u cilju suzbijanja i prevencije dječijeg prosjačenja.

PREPORUKE ZAŠTITNIKA

U cilju efikasnijeg pristupanja sagledavanju, suzbijanju, prevenciji i rešavanju problema dečjeg prosjačenja na teritoriji Crne Gore, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore svim relevantnim društvenim akterima i nadležnim institucijama, ustanovama i organizacijama preporučio je sledeće:

Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu rada i socijalnog staranja:

- ❖ da preduzmu mjere na utvrđivanju i otkrivanju uzroka koji dovode do prosjačenja maloljetnika, kao i da preduzmu preventivne mjere na otkrivanju djece i porodica koje su u riziku;
- ❖ da obezbijede pravne i stvarne pretpostavke za uspostavljanje multidisciplinarnog pristupa na rešavanju i suzbijanju problema prosjačenja maloljetnika;
- ❖ da iniciraju uspostavljanje regionalne saradnje sa organima susjednih država u cilju uspostavljanja mehanizama za efikasniji protok informacija radi otkrivanja i nntinuiranog praćenja djece koja se bave prosjačenjem;
- ❖ da se u centrima za socijalni rad u saradnji sa Upravama policije, školama, zdravstvenim ustanovama i drugim institucijama, ustanovama i organizacijama koje se bave problemom dječijeg prosjačenja ili koje dolaze u kontakt sa djecom koja prosjače uspostavi sistem evidentiranja djece (koja žive) na ulici i/ili se bave prosjačenjem;

Ministarstvu rada i socijalnog staranja

- ❖ da kroz reformu socijalne zaštite uspostavi raznovrsne servise socijalnih usluga, u skladu sa međunarodnim standardima, a u cilju preventivnog djelovanja na djecu i porodice u riziku kao i efektivnog rada sa djecom koja su zatečena u prosjačenju i njihovog daljeg kontinuiranog praćenja kako bi se smanjio povrat;
- ❖ da preduzme mjere u cilju poboljšavanja standarda života porodica sa djecom, posebno onih koji žive ispod linije siromaštva;
- ❖ da obezbijedi uslove za doslednu primjenu zakona, a posebno preduzimajući mjere u cilju jačanja uloge Centra za socijalni rad u pogledu pružanja efikasne porodično-pravne zaštite i nadzora nad vršenjem roditeljskih prava;

Ministarstvu prosvjete i nauke:

- ❖ O snaži napore na integraciji djece iz populacije Roma, Aškalija i Egipćana u opšti školski sistem snažnijom obukom nastavnika, revizijom nastavnih programa i odgovarajućim metodama nastave i učenja, kao i kroz intenzivirano obrazovanje i učešće roditelja;

Ministarstvu pravde, Ministarstvu rada i socijalnog staranja i Ministarstvu unutrašnjih poslova:

- ❖ da sagledaju mogućnost iniciranja izmjene postojeće zakonske regulative u cilju povećanja stepena zaštite djece od svih oblika ekonomske eksploatacije;
- ❖ da preduzmu mjere na podizanju nivoa svijesti šire javnosti o štetnosti prosjačenja i obezbijede dostupnost informacija , prevashodno djeci koja žive na ulici, kako bi se zaštitili od rizika da postanu žrtve trgovine ljudima i ekonomske i socijalne eksploatacije.

**IZVJEŠTAJ O
SEKSUALNOM
ISKORIŠĆAVANJU DJECE
U CRNOJ GORI**

II IZVJEŠTAJ O SEKSUALNOM ISKORIŠĆAVANJU DJECE U CRNOJ GORI

Istraživanjem su obuhvaćeni svi centri za socijalni rad, osnovna državna tužilaštava, osnovni sudovi i područne jedinice Uprave policije na teritoriji Crne Gore. Podaci o pojavi seksualnog iskorištavanja djece su prikupljeni za period od **1. januara 2008. godine do 30. juna 2011. godine.**

2.1. POJAM SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA DJECE

Na pitanje koje se odnosilo na određenje pojma i definisanje pojave seksualne eksploatacije, samo **dva dostavljena odgovora** (dobijena putem upitnika) odgovarala su opšte usvojenim definicijama, što ukazuje na nerazumijevanje i neprepoznavanje pojave seksualne eksploatacije od strane stručnih lica.

Profesionalci koji su učestvovali u radu **fokus grupa** su uglavnom prepoznavali pojam seksualnog iskorištavanja djece sa bitnom karakteristikom pribavljanja ekonomske koristi od strane drugog lica. Međutim, na osnovu rezultata sprovedenih fokus grupa može se zaključiti da je većina učesnika, u okviru svog profesionalnog angažovanja, uglavnom radila sa djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja što upućuje da mali broj djece žrtava seksualnog iskorištavanja zatraži pomoć i zaštitu od nadležnih organa.

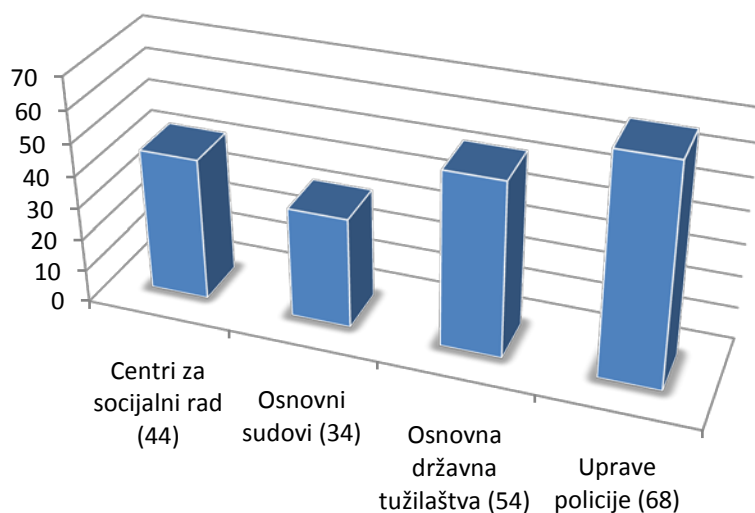
Djeca žrtve seksualnog iskorištavanja, prema rezultatima intervjua, prepoznaju pojam seksualnog iskorištavanja kao pojave, ali nikada nisu vjerovala da se to stvarno događa djeci niti da se može dogoditi njima. Međutim, rezultati intervjua su pokazali da određena grupa djece, posebno djeca koja žive i rade na ulici, pojedine tipove seksualnog iskorištavanja (kao što su dječija prostitucija i dječija pornografija) nerijetko smatraju načinom lake i zabavne zarade i ne prepoznaju kao nešto loše.

2.2. RASPROSTRANJENOST POJAVE I TIPOVI SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA

Slučajevi seksualnog iskorištavanja djece u periodu od 1. januara 2008. do 30. juna 2011. godine registrovani su u 13 područnih jedinica uprave policije, 12 osnovnih državnih tužilaštava, osam centara za socijalni rad i sedam osnovnih sudova na teritoriji Crne Gore.

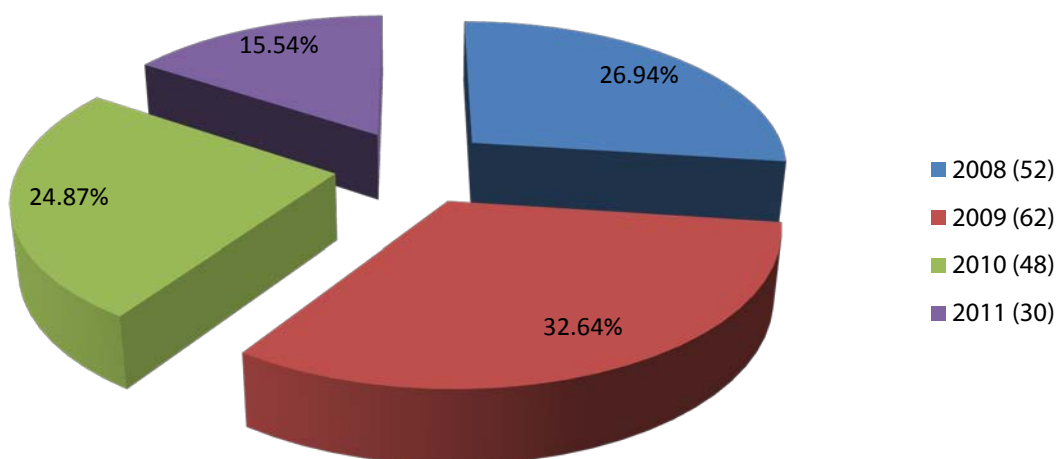
Ukupan broj djece žrtava seksualnog iskorištavanja djece u periodu od 1. januara 2008. do 30. juna 2011. godine prema različitim institucijama:

Centri za socijalni rad	44
Osnovni sudovi	34
Osnovna državna tužilaštva	54
Uprave policije	68
Prosjek	50

Prosječan broj djece žrtava seksualnog iskorišćavanja po godinama

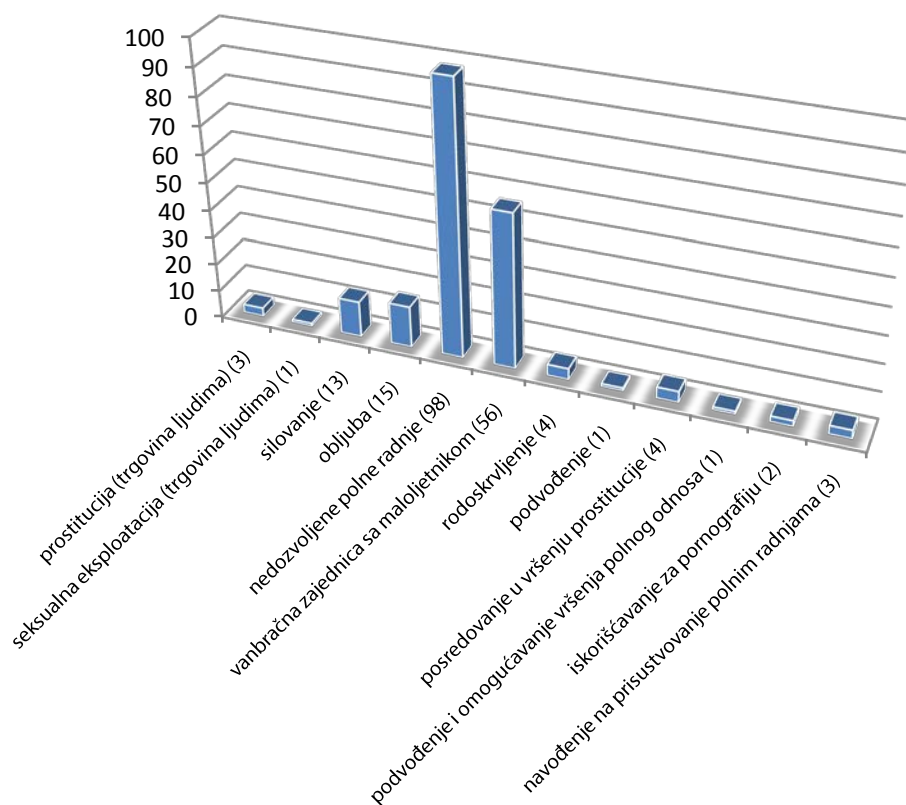
	2008	2009	2010	2011	
	8	13	9	15	
	9	11	13	1	
	11	21	9	4	
	24	17	17	10	
Prosjek	13	15.75	12	7.5	48.25
Procenat	26.94%	32.64%	24.87%	15.54%	100%

Najveći procenat slučajeva djece, žrtava seksualnog iskorišćavanja, zabilježen je 2009. Godine (32,64%). Značajan broj slučajeva registrovan je i u toku prve polovine 2011. godine (15,5%).

Broj djece žrtava seksualnog iskorišćavanja po tipu iskorišćavanja (od 1. januara 2008. Do 30. juna 2011.godine), dat je u sledećoj tabeli:

	Centri za socijalni rad	Osnovni sudovi	Osnovno državno tužilaštvo	Uprava policije	Prosjek	Procenat
prostitucija (trgovina ljudima)	3				0.75	0.40%
seksualna eksploatacija (trgovina ljudima)				1	0.25	0.04%
silovanje	4			9	6.5	12.14%
obljuba	3	3	4	5	3.75	7.00%
nedozvoljene polne radnje	14	14	38	32	24.5	45.70%
vanbračna zajednica sa maloljetnikom	12	15	10	19	14	26.17%
rodoskrvljenje	1	2	1		1	1.87%
podvođenje	1				0.25	0.40%
posredovanje u vršenju prostitucije	2		1	1	1	1.87%
podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa				1	0.25	0.40%
iskorišćavanje za pornografiju	2				0.5	0.90%
navođenje na prisustvovanje polnim radnjama	3				0.75	0.40%
Ukupno	45	34	54	68	53.5	100.00%

Prema tipu seksualnog iskorišćavanja u prosjeku je evidentirano **najviše slučajeva nedozvoljenih polnih radnji (45,7%), a zatim vanbračne zajednice sa maloljetnikom (26,17%)**. Značajan je broj djece žrtava silovanja (12,14%) i obljube (7%). Nije registrovan nijedan slučaj prinudnog braka i upotrebe djeteta u pornografske svrhe.

Struktura djece žrtava seksualnog iskorišćavanja prema polu:

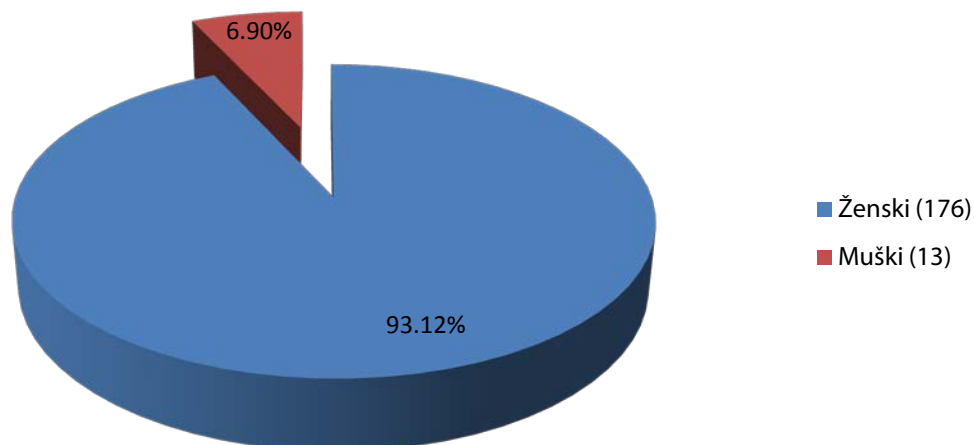
	Ženski	Muški	
Centri za socijalni rad	42	2	
Osnovni sudovi	26	2	
Osnovna državna tužilaštva	48	2	
Uprave policije	60	7	
Prosjek	44	3.25	47.25
Procenat	93.12%	6.90%	100%

Na osnovu analize prikupljenih podataka, zapaženo je da ne postoje jedinstvene baze podataka kada su u pitanju slučajevi seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja djece u Crnoj Gori. Organi vode interne evidencije o slučajevima koje imaju u radu te je protok informacija otežan jer su različiti osnovi evidentiranja u zavisnosti od organa/ustanove (sud, tužilaštvo, policija, centar za socijalni rad). Nepostojanje jedinstvene evidencije, ni baze podataka, kako žrtvi tako i učinioca djela seksualnog iskorišćavanja djece, onemogućava kvalitetno praćenje rasprostranjenosti ove pojave kao i trendova u ovoj oblasti, a samim tim i pružanje efikasne zaštite žrtvama i suzbijanje ovog vida kriminaliteta. Tome u prilog ide i činjenica da se rezultati, dobijeni od strane različitih organa/ustanova, razlikuju po pitanju zastupljenosti određenog tipa seksualnog iskorišćavanja. Tako prema podacima dobijenim od strane osnovnih sudova, najviše sankcija je izrečeno za krivična djela *vanbračna zajednica sa maloljetnikom*, dok se prema ostalim rezultatima ovog istraživanja može zaključiti da je najzastupljeniji vid seksualnog iskorišćavanja - *nedozvoljene polne radnje sa maloljetnikom*.

Prema rezultatima fokus grupa sa profesionalcima kao i podacima dobijenim od strane nevladinog sektora, proizilazi da su dječija pornografija i dječija prostitucija veoma zastupljeni u našem društvu pa se može postaviti pitanje identifikacije, prijavljivanja i procesuiranja ovih slučajeva, kao i stepena saradnje u otkrivanju ovog tipa seksualnog iskorišćavanja djece. Kada je u pitanju procesuiranje krivičnih djela koja spadaju u grupu seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, maloljetnika, zapaženo je da je nedovoljan broj slučajeva dobija sudski epilog (35), a kao razlog profesionalci navode probleme dokazivanja tj. nemogućnost sprovođenja efikasne istrage što nerijetko dovodi do odugovlačenja postupka i odustajanja žrtve. Zabrinjavajuća je činjenica da u predmetnom periodu nije procesuirano ni jedno djelo trafikinga, odnosno prodaje maloljetnika, iako je u istom periodu u skloništu za žrtve trafikinga boravilo 34 djece. Djeca su u sklonište dolazila, uglavnom, kao žrtve teškog fizičkog nasilja, ali vjerujemo da bi temeljna istraga pokazala da su žrtve dječije prostitucije, prinudnih sklapanja brakova i sl.

2.3. PROFIL DJETETA ŽRTVE SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA

Prikupljeni podaci ukazuju da je 93,12% djece žrtava seksualnog iskorišćavanja – ženskog pola, a što se vidi iz narednog grafika.

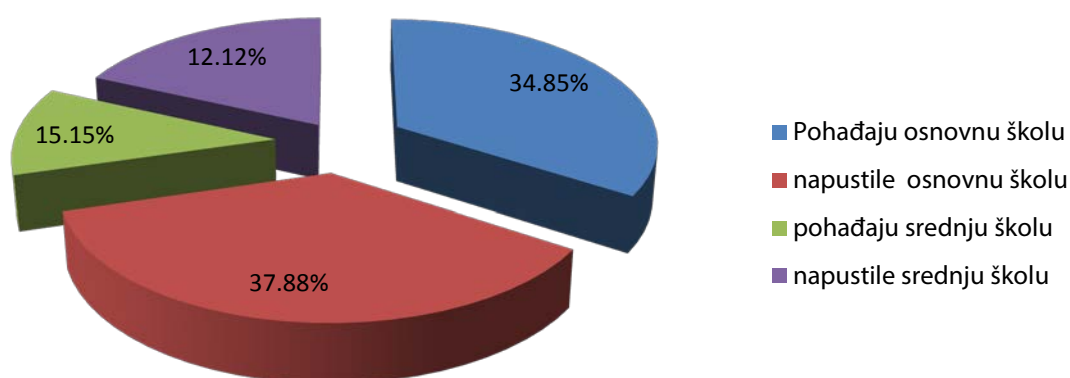
Struktura djece žrtava seksualne eksploatacije prema uzrastu je prikazana u narednoj tabeli:

	Centri za socijalni rad	Osnovni sudovi	Osnovno državno tužilaštvo	Uprava policije	Prosjeak	Procenat
0-3 godina starosti						
4-7 godina starosti	4	1		6	3.66	10.61%
7-10 godina starosti	7		4	6	5.66	16.42%
10-14 godina starosti	13	7	10	16	11.50	33.35%
14-16 godina starosti	18		9	9	12.00	34.80%
16-18 godina staros	2		1	2	1.66	4.81%
Ukupno					34.48	100%

Prosječno, najveći procenat (68,15%) djece žrtava seksualnog iskorišćavanja su uzrasta od 10 do 16 godina.

Struktura djece žrtava seksualnog iskorišćavanja prema obrazovnom statusu:

	Pohađaju osnovnu školu	napustile osnovnu školu	pohađaju srednju školu	napustile srednju školu	
Centri za socijalni rad	15	16	5	8	
Uprave policije	10	7	5	0	
Prosjek	10.5	11.5	5	4	33
Procenat	37.88%	34.85%	15.15%	12.12%	100%

Prema raspoloživim podacima najveći broj djece žrtava seksualnog iskorišćavanja pohađa osnovnu školu (37,88%). **Skoro polovina djece žrtava seksualnog iskorišćavanja je napustila redovno školovanje (46,97%).**

Struktura djece žrtava seksualnog iskorišćavanja prema nacionalnoj pripadnosti:

Nacionalna pripadnost	Centri za socijalni rad	Osnovna državna tužilaštva	Uprave policije	Prosjek	Procenat
Crnogorska	9	5	8	7,33	30,58%
Srpska	1	1	11	4,33	18,07%
Romska	8	5	1	4,66	19,44%
Bošnja?ka	11			3,66	15,27%
Muslimanska	1			0,33	1,38%
Albanska			1	0,33	1,38%
Ukupno				23,97	100%

Evidentno je da je najveći broj djece žrtava seksualnog iskorišćavanja iz porodica sa niskim ekonomskim statusom (83,8%).

	Centar za socijalni rad	Osnovni sud	Osnovna državna tužilaštva	Uprave policije	Prosjeck	Procenat
Potpuna porodica	11	1	1	9	5,5	41,51%
Nepotpuna porodica	7	10	14	0	7,75	58,49%
Ukupno					13,25	100%

Prema evidencijama organa koji su učestvovali u istraživanju, zabilježeno je zlostavljanje samo dva dječaka (djelo *nedozvoljene polne radnje*), dok su ostale žrtve ženskog pola. Što se tiče uzrasne dobi djece, žrtava seksualnog iskorišćavanja, djeca žrtve su uglavnom osnovnoškolskog uzrasta od 10 do 16 godina starosti, s tim što se, prema dostupnim evidencijama, može zaključiti da su žrtve prostitucije djeca uzrasta od 13 do 16 godina starosti. U izvještajnom periodu su registrovana samo 2 slučaja djeteta žrtve uzrasne dobi od 2 do 4 godine. Ova činjenica nikako ne znači da djeca nižeg uzrasta nisu u riziku da postanu žrtve seksualnog iskorišćavanja, već da ovi slučajevi uglavnom ostaju neprijavljeni. Imajući u vidu uzrasnu zrelost djece niže uzrasne dobi oni nisu u stanju da prepoznaju i prijave seksualno iskorišćavanje.

Kada je u pitanju obrazovni status djece žrtava, zapažamo određena neslaganja u evidencijama različitih organa /ustanova. Centri za socijalni rad u svojim evidencijama bilježe da je među žrtvama 70 % djece osnovnoškolskog uzrasta i da je više od polovine te djece napustilo redovno školovanje. Podaci drugih organa ukazuju da je broj djece koja su napustila školovanje znatno manji (npr. evidencija Tužilaštva – samo 3% djece žrtava isključeno je iz obrazovnog sistema) Svi organi su usaglasili stavove da je najveći broj djece žrtava seksualnog iskorišćavanja iz porodica sa niskim ekonomskim statusom, iako je na fokus grupama zabilježeno da među djecom žrtvama postoje i djeca iz visokointelektualnih i imućnih porodica i da su ta djeca nerijetko žrtve različitih oblika seksualnog zlostavljanja i uznemiravanja.

Prema podacima centra za socijalni rad, većina djece žrtava potiče iz *potpunih porodica*. Ovaj je podatak u suprotnosti sa podacima Uprave policije, osnovnih sudova, kancelrije Državnog tužilaštva i NVO – prema kojima više od polovine djece registrovanih kao žrtve nekog oblika seksualnog iskorišćavanja, potiču iz *nepotpunih porodica*. U prosjeku najveći broj djece žrtava seksualne eksploatacije je crnogorske nacionalne pripadnosti (30,58%), a takođe je značajan broj Srba (18,07%) kao i Roma (19,4%). S obzirom na manju procentualnu zastupljenost Roma u opštoj populaciji u Crnoj Gori, i pored činjenice da je najveći procenat djece žrtava crnogorske pripadnosti može se zaključiti o većoj izloženosti romske djece seksualnom iskorišćavanju. Iz navedenih podataka, može se takođe zaključiti da su djeca koja potiču iz socijalno ugroženih porodica u većem riziku da postanu žrtve seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja. Osim toga, podaci ukazuju da su evidentirane žrtve uglavnom djevojčice osnovnoškolskog uzrasta koje potiču iz disfunkcionalnih porodica.

2.4. RIZICI I IDENTIFIKACIJA DJETETA ŽRTVE SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA

Grupe djece koje su posebno izložene riziku od seksualnog iskorišćavanja, prikazane su u narednoj tabeli:

	Centri za socijalni rad	Osnovni sudovi	Osnovna državna tužilaštva	Uprave policije	Suma	Procenat
Sva djeca su u podjednakom riziku	3	9	4	5	21	9,7%
Djeca bez roditeljskog staranja	4	13	4	2	23	10,64%
Djeca iz porodica koje žive ispod linije siromaštva	5	16	3	2	26	12,03%
Djeca koja su napustila školu	5	8	2	2	17	7,87%
Djeca iz manjinskih etničkih zajednica	4	8	0	3	15	6,94%
Djeca migranti	2	1	0	0	3	1,38%
Djeca izložena nasilju u porodici	7	14	5	2	28	12,96%
Djeca sa prethodnim iskustvima seksualne eksploatacije	6	5	2	2	15	6,94%
Djeca koja su uključena u život i rad na ulici	9	15	5	4	33	15,27%
Djeca s invaliditetom	1	4	1	0	6	2,7%
Djeca korisnici PAS	4	2	1	1	8	3,7%
Nedovoljno mentalno razvijena djeca	4	4	3	1	12	5,5%
Djeca s mentalnim poremećajem	2	3	2	2	9	4,16%
Ukupno					216	100%

Kao grupe koje su izložene riziku od seksualnog iskorišćavanja zaposleni u nadležnim institucijama ukupno procjenjuju da su to djeca uključena u život i rad na ulici (15,27%), djeca izložena nasilju u porodici (12,96%), djeca koja žive ispod linije siromaštva (12,03%) i djeca bez roditeljskog staranja (10,64%). Iz ovih podataka može se zaključiti da su faktori koji utiču na vulnerabilnost djece na izloženost seksualnoj eksploataciji loš ekonomski status i nepovoljna porodična sredina.

Prema rezultatima sprovedenog istraživanja kao rizične grupe djece koja mogu biti potencijalne žrtve seksualnog iskorišćavanja, profesionalci su prepoznali djecu koja žive i rade na ulici, djecu izloženu nasilju i djecu koja potiču iz porodica sa poremećenim porodičnim odnosima. Kada je u pitanju identifikacija žrtava seksualnog iskorišćavanja, najviše prijavljenih slučajeva potiče od strane Uprave policije. Osim toga, zapažen je određen broj slučajeva koji su prijavljeni centrima za socijalni rad od strane roditelja. Činjenica je da sama sredina, kako porodična tako i lokalna, još uvijek nije spremna da glasno govori o problemu seksualnog iskorišćavanja djece pa se samim tim veoma teško

odlučuje na prijavljivanje slučajeva, imajući u vidu težinu dokazivanja kao i traumu kroz koju dijete prolazi u toku sudskog procesa. Zabrinjavajuća je činjenica da prijavljivanje slučajeva seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja djece u najmanjem broju potiče od strane zdravstvenih i obrazovnih ustanova što može ukazivati na nemogućnost identifikacije potencijalne žrtve od strane obrazovnih i zdravstvenih radnika. Ovo je nezadovoljavajući podatak, s obzirom da su obrazovni i zdravstveni radnici u svakodnevnom bliskom kontaktu sa djecom i od njih se očekuje da prvi prepoznaju promjene kod djeteta kao i indikatore koji bi upućivali na zlostavljanje i iskorištavanje. Takođe je zabrinjavajuće nedostatak stručnih kadrova kao i prostornih kapaciteta za rad sa djecom potencijalnim žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja.

2.5. MJERE ZAŠTITE, MEĐUINSTITUCIONALNA SARADNJA I PROGRAMI PREVENCIJE

Centri za socijalni rad u najvećoj mjeri procjenjuju zadovoljavajućom saradnju sa policijom i zdravstvenim ustanovama, zatim slijedi saradnja sa školama, pa potom sa sudstvom i nevladinim organizacijama. Najefikasniju saradnju osnovni sudovi i osnovna državna tužilaštva ostvaruju sa centrima za socijalni rad i Upravom policije. Na osnovu procjene zadovoljstva saradnjom sa institucijama društva, zaključuje se da je u najvećoj mjeri i obostrano zadovoljavajuća saradnja koja se ostvaruje između centara za socijalni rad i Uprava policije.

Kao mjere zaštite djece, žrtava seksualnog iskorišćavanja, u toku sudskog postupka u najvećem stepenu primjenjivano je saslušanje svjedoka-žrtve u prisustvu socijalnog radnika (25,71%), staratelja (22,86%) i psihologa (17,14%).

Naredna tabela prikazuje mjere zaštite djeteta - žrtve seksualnog iskorišćavanja:

	Osnovni sud	Osnovno državno tužilaštvo	Uprava policije	Suma	Procenat
Uključivanje Centra za socijalni rad	0	0	4	4	11,43%
Saslušanje u prisustvu staratelja	2	2	4	8	22,86%
Saslušanje u prisustvu socijalnog radnika	2	3	4	9	25,71%
Saslušanje u prisustvu psihologa	1	3	2	6	17,14%
Saslušanje u prisustvu školskog pedagoga	0	1		1	2,85%
Razgovor sa psihologom	0		2	2	5,71%
Razgovor sa specijalnim pedagogom	0		1	1	2,85%
Isključenje javnosti	0	2		2	5,71%
Sudija istog pola kao i žrtva	0	1		1	2,85%
Svjedok se sasluša nakon što se okrivljeni udalji iz sudnice	0	1		1	2,85%
Ukupno				35	100%

Prema dostavljenim informacijama nadležni organi ispoljavaju zadovoljstvo međuinstitucionalnom saradnjom. Kao veoma dobra ocijenjena je saradnja policije i centara za socijalni rad kao i saradnja tužilaštva sa službenicima centara za socijalni rad,

dok je saradnja sa drugim ustanovama ocijenjena kao zadovoljavajuća. Ne može se zaobići činjenica da organi u svom radu ne praktikuju multidisciplinarni pristup u cilju rješavanja problema seksualnog iskorišćavanja i zlopotrebe, pa se nameće zaključak da se ocijenjena saradnja odnosi na pojedinačne i individualne slučajeve. Osim toga, profesionalci u sprovedenim fokus grupama izrazili su nezadovoljstvo saradnjom sa zdravstvenim ustanovama i izraženom neaktivnošću obrazovnih ustanova kada je u pitanju problem seksualnog iskorišćavanja i zlopotreba djece.

Kada su u pitanju mjere zaštite, uočeno je da centri za socijalni rad pružaju savjetodavnu pomoć porodici i žrtvama ali centri u svom postupanju nemaju unaprijed predviđene programe zaštite i pomoći u cilju ozdravljenja djeteta, prevazilaženja traume i njegove potpune reintegracije i resocijalizacije. Istraživanje je pokazalo da većina profesionalaca nije pohađala posebne edukativne programe predviđene za osnaživanje stručnjaka za rad sa djecom žrtvama seksualnog iskorišćavanja i zlopotrebe. Programi edukacije koji su sprovedeni za osnaživanje policijskih službenika su svakako dobri, ali ni jedan od navedenih nije usko specijalizovan za problem seksualnog iskorišćavanja djece. No, i pored toga, ovo istraživanje je pokazalo da su službenici policije najedukovaniji po pitanju postupanja sa djecom žrtvama i potencijalnim žrtvama seksualnog iskorišćavanja. Zabrinjavajuća je činjenica da službenici pravosuđa nisu pohađali ni jedan program edukacije u okviru ove teme. Takođe je zapaženo da je veoma mali broj prosvjetnih radnika učestvovao u edukativnim programima koji se odnose na problem seksualnog iskorišćavanja djece.

2.6. PREDLOZI ZA UNAPREĐENJE SISTEMA PREVENCIJE I ZAŠTITE DJECE ŽRTAVA SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA

Predlozi nadležnih organa i službi za unapređenje sistema prevencije i zaštite djece žrtava seksualne eksploatacije, dati su u narednoj tabeli:

	Centar za socijalni rad	Osnovni sudovi	Osnovna državna tužilaštva	Uprave policije	Ukupno	
Kreiranje adekvatne socijalne politike i zakonske regulative	6	6	3	2	17	16,03 %
Edukacija djece radi prevencije	6	19	7	8	40	37,73%
Jačanje i umrežavanje institucija društva, kao i uključivanje lokalne samouprave i Nevladinih organizacija	5	10	13	12	40	37,73%
Poboljšanje socio-ekonomske situacije djece iz grupa pod povećanim rizikom	5				5	4,72%
Praćenje i zaštita žrtava	1	3			4	3,77%
Ukupno	23	38	23	22	106	100%

Iz gornje tabele uočljivo je da se najveći broj predloga za unapređenje sistema prevencije i zaštite djece, žrtava seksualne eksploatacije, odnosi na jačanje institucija društva kroz

edukaciju službenika, formiranje stručnih timova, kao i na proširivanje nadležnosti na ostale institucije društva i njihovu bolju komunikaciju i koordinisano djelovanje kroz angažovanje mobilnih timova i jedinstveni sistem evidencije. Zatim, na edukaciju djece sa ciljem prepoznavanja rizika od ove vrste zlostavljanja kroz uključivanje relevantnih osoba u vaspitno-obrazovnim ustanovama, kao i na kreiranje adekvatne socijalne politike uključivanjem stručnih lica i ugledanjem na primjer demokratskih zemalja i zakonske regulative u smislu pooštrenih kaznenih mjera za počinioce ove vrste krivičnih djela.

Preporuke nadležnih organa i službi za unapređenje sistema prevencije i zaštite djece žrtava seksualne eksploatacije:

Umrežavanje institucija	2
Jedinstveni sistem evidencije	1
Povećanje broja stručnih saradnika	1
Ublažavanje zakonske procedure kako bi se umanjila neprijatnost žrtvama	3
Povećanje kaznenih mjera	3
Edukacija djece radi prevencije	3
Vršnjačka edukacija	2
Zaštita djece od potencijalno štetnih sadržaja prilikom korišćenja novih komunikacijskih tehnologija kroz nastavni program Medijske pismenosti	1
Smanjenje siromaštva	1
Suzbijanje prosjačenja	1
Poboljšanje položaja djece iz rizičnih grupa	2
Smanjiti broj djece koji su uključeni u rad na ulici	1
Servisi za djecu žrtve seksualne eksploatacije	1
Povećanje nivoa svijesti građana o ovom problemu	1
Zabrana snimanja i emitovanja pornografskih sadržaja	1
Ukupno	22

U cilju sveobuhvatnog sprovođenja istraživanja profesionalci su imali priliku da iznesu svoj stav i daju predloge za unapređenje sistema prevencije i zaštite djece žrtava seksualnog iskorištavanja. Analizom odgovora možemo zaključiti da su profesionalci u većem dijelu bili saglasni da je neophodno uskladiti zakonsku regulativu sa međunarodnim standardima, obezbijediti edukaciju djece u cilju prevencije, poboljšati socio-ekonomsku situaciju, ojačati institucije i obezbijediti umrežavanje institucija i jedinstveni sistem evidencije, obezbijediti servise za djecu žrtve seksualne eksploatacije.

2.7. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZAŠTITNIKA

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je seksualno iskorištavanje djece prisutno i u crnogorskom društvu. Najčešći oblici zloupotrebe djece su nedozvoljene polne radnje i vanbračna zajednica sa maloljetnikom. Takođe podaci upućuju da ne postoje sistematizovane baze podataka niti uredne evidencije, kako o učiniocima ovih delikata tako ni o maloljetnim žrtvama, što u mnogo čemu otežava praćenje ove pojave i rasprostranjenost fenomena. Osim toga, istraživanje je pokazalo da sam pojam seksualnog iskorištavanja djece nije prepoznat od strane profesionalaca i jednog dijela ispitanе djece.

Kada je u pitanju prijavljivanje i procesuiranje ovih djela, istraživanje pokazuje da nedovoljan broj slučajeva dobija sudski epilog (35). Prema rezultatima sprovedenog istraživanja, između ostalog, se može zaključiti da problem predstavlja nedovoljno razvijen multidisciplinarni pristup u radu organa kao i nedovoljna edukacija profesionalaca koji direktno rade na zaštiti djeteta. Osim toga, rezultati istraživanja upućuju na nedovoljno razvijen sistem zdravstvene zaštite u dijelu pomoći i podrške koju pružaju djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja. Takođe su u potpunosti izostali preventivni programi kao i programi rada sa djecom žrtvama i djecom koja su u riziku da postanu žrtve.

PREPORUKE ZAŠTITNIKA

Imajući u vidu rezultate sprovedenog istraživanja koji upućuju da je seksualno iskorištavanje djece kao pojava u određenoj mjeri zastupljeno u crnogorskom društvu, težinu posljedica koju ova pojava nosi sa sobom, kao i činjenicu da je Crna Gora turistička destinacija koja je u žiži ekspanzije protoka informacija i ljudi, savremenih ideja i naprednih tehnologija koje ne idu u prilog lakom i jednostavnom otkrivanju seksualnih delikata, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore u cilju unapređenja položaja djeteta u Crnoj Gori i efikasnog suzbijanja problema seksualnog iskorištavanja djece, preporučio je:

Ministarstvu pravde

- ❖ da preduzme potrebne radnje i mjere na daljem usaglašavanju zakonodavstva sa preporučenim međunarodnim standardima u cilju pooštavanja i proširivanja kaznene politike;
- ❖ da predloži Vladi Crne Gore da se odredi državni organ za prikupljanje i čuvanje podataka o identitetu i genetskom profilu lica osuđenih za krivična djela seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece u skladu sa Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja;
- ❖ da preduzme potrebne radnje i mjere u cilju usaglašavanja definicije djeteta u crnogorskom krivičnom zakonodavstvu sa odredbom čl.1 UN Konvencije o pravima djeteta i čl. 3 Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja;
- ❖ da preduzme potrebne radnje i mjere u cilju edukacije sudija i tužioca u cilju osnaživanja za rad sa maloljetnim žrtvama seksualnih delikata;
- ❖ da obezbijedi podršku specijalizovanih lica (pedagog, psiholog, sociolog) sudijama i tužiocima za maloljetnike;
- ❖ da obezbijedi posebne prostorije opremljene u skladu sa preporučenim međunarodnim standardima za saslušavanje i boravak djece žrtava seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja;
- ❖ da preduzme mjere i radnje na uspostavljanju koordinirane saradnje između policije, tužilaštva i suda u cilju obezbjeđivanja efikasnih istraga i postupaka.

Ministarstvu unutrašnjih poslova

- ❖ da preduzme mjere na kontinuiranim edukacijama službenika policije u cilju osnaživanja za rad sa žrtvama seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i efikasne identifikacije žrtve;
- ❖ da uspostave i unaprijede međunarodnu saradnju u cilju praćenja pojave seksualnog iskorištavanja maloljetnika i efikasnog suzbijanja ovog problema u regionu;

Ministarstvu rada i socijalnog staranja

- ❖ da preduzmu radnje i mjere u cilju uspostavljanja jedinstvene baze podataka o djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja maloljetnika kao i o porodicama u riziku;
- ❖ da pri centrima za socijalni rad osnuju posebne timove koji će se baviti radom sa djecom žrtvama nasilja i zloupotrebe kroz kontinuirano pružanje stručne, savjetodavne i psihološke pomoći kako djeci žrtvama tako i njihovim porodicama;
- ❖ da obezbijedi kontinuirano praćenje porodica u riziku i obezbijedi nadzor nad vršenjem roditeljskih prava;
- ❖ da preduzme mjere na smanjivanju siromaštva i obezbijedi pružanje adekvatne socijalne pomoći porodicama koje žive ispod granice siromaštva;
- ❖ da u saradnji sa Ministarstvom turizma i održivog razvoja obezbijedi efikasno praćenje zapošljavanja maloljetnih lica u turističkoj djelatnosti, posebno u toku turističke sezone.

Ministarstvu zdravlja

- ❖ da obezbijedi kontinuirane edukacije zdravstvenih radnika u cilju osnaživanja za rad sa žrtvama seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i efikasne identifikacije žrtve;
- ❖ da obezbijedi posebna specijalizovana odjeljenja ili službe u okviru zdravstvenih ustanova koja bi radila sa djecom žrtvama seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe.

Ministrstvu prosvjete i sporta

- ❖ da obezbijedi osnaživanje i edukaciju djece, od najranije uzrastne dobi, u vezi sa svim aspektima pojave seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe kroz programe redovnog obrazovanja i vaspitanja;
- ❖ da obezbijedi kontinuirane edukacije prosvjetnih radnika u cilju osnaživanja za efikasnu identifikaciju žrtve i potencijalne žrtve seksualnog iskorištavanja.

Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministrstvu prosvjete i sporta, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvom turizma i održivog razvoja:

- ❖ da preduzmu potrebne radnje i mjere u cilju podizanja svijesti stručne i šire javnosti radi ukazivanja na težinu posljedica pojave seksualnog iskorištavanja djece kao i na važnost prijavljivanja ovih djela.

ZLOUPOTREBA DJECE PUTEM INTERNETA

III ZLOUPOTREBA DJECE PUTEM INTERNETA

Istraživanje o zloupotrebi djece putem interneta u Crnoj Gori Institucija Zaštitnika je sprovodila, prije svega, u cilju utvrđivanja stepena razumijevanja pojma i načina zloupotreba djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija. Osim toga, istraživanje je sprovedeno u cilju provjere trenutnog stanja fenomena zloupotreba djece putem interneta na teritoriji Crne Gore, kroz prikupljanje stavova djece, roditelja i profesionalaca o samom fenomenu, rizicima kao i praksama sprečavanja eksploatacije djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija. Ovim Istraživanjem Institucija Zaštitnika je, takođe, pokušala utvrditi usklađenost nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim propisima i preporučenim standardima u ovoj oblasti u cilju unapređenja i boljeg razumijevanja zakonskog okvira zaštite djece od eksploatacije putem informacionih i komunikacionih tehnologija kao i potpunije implementacije svih standarda u nacionalno zakonodavstvo. Institucija Zaštitnika je ovim Istraživanjem obuhvatila dosadašnje dobre prakse i poslovne politike kako kompanija privatnog sektora tako i postupanja nevladinog sektora u oblasti prevencije i zaštite djece od različitih zloupotreba i eksploatacija putem interneta.

3.1. OBLICI ZLOUPOTREBE DJECE PUTEM INTERNETA-DEFINICIJE:

- ***Eksploatacija djece na Internetu:***

Eksploatacija djece na Internetu, odnosno putem informacionih i komunikacionih tehnologija podrazumijeva nasilje, iskorišćavanje, zloupotrebu i/ili zlostavljanje djece od strane odraslih i vrsnjaka. Eksploatacija uključuje pokazivanje nepristojnog sadržaja djeci, regrutovanje djece za ilegalne aktivnosti, grooming, sexting, cyber-bullying (sajber-buling) i druge vrste nasilnog ponašanja koje ugrožava prava djeteta.

- ***Grooming (u prevodu "priprema", „vrbovanje” ili "pridobijanje"):***

Proces u kome se djeca nagovaraju i podstiču da učestvuju u interakcijama seksualnog sadržaja putem SMS-a, telefona i Internet servisa pri čemu su često izloženi neželjenim pornografskim sadržajima.

Dijete se priprema primjenom psihološke manipulacije različitim leganim tehnikama ali je cio proces usmjeren na ostvarivanje ilegalnih aktivnosti. Proces pripreme ili vrbovanja je usmjeren na sticanje djetetovog povjerenja kao i povjerenje onih koji su odgovorni za dijete i o njemu brinu a sve u cilju regrutovanja djeteta za učešće u seksualnim aktivnostima bilo u vidu oblube djeteta, dječije pornografije, prostitucije ili trafikinga.

- ***Sexting:***

Slanje uznemiravajućeg sadržaja (eksplicitnih tekstova, slika, snimaka) putem informacionih i komunikacionih tehnologija drugoj osobi (najčešće putem SMS-a, MMS-a, elektronske pošte, Facebook-a ili MySpace-a i drugih društvenih mreža i chat-room-ova).

- **Cyber-bullying (sajber-buling):**

Agresivno i/ili nasijno ponašanje povodom koga se djeca ili tinejdžeri međusobno maltretiraju putem informacionih i komunikacionih tehnologija.

3.2. REZULTATI SPROVEDENOG ISTRAŽIVANJA:

3.2.1. Analiza upitnika o eksploataciji djece putem internet

U narednoj tabeli prikazana je postojeća evidencija nadležnih organa i službi po pitanju zloupotrebe djece putem interneta:

	BROJ PRIJAVLJENIH SLUČAJEVA				BROJ ODBAČENIH SLUČAJEVA				BROJ PROCESUIRANIH SLUČAJEVA				ZAKONSKI OKVIR		
	2011		2012		2011		2012		2011		2012		prijavljeni slučajevi	odbačeni slučajevi	procesuirani slučajevi
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž			
Eksploatacija djece na internet				1		1						1			čl. 211 st. 1 Krivičnog zakonika
Grooming															
Sexting				1								1			čl. 175 st. 1 Krivičnog zakonika
Cyber bullying		1				1									

Prema rezultatima sprovedenog istraživanja, na teritoriji Crne Gore u 2011. i 2012. godini ukupno je registrovano četiri slučaja eksploatacije djece na internetu i to dva slučaja prikazivanja pornografskog materijala djeci i proizvodnja i posjedovanje dječje porografije, jedan slučaj sextinga i jedan slučaj cyber – bullinga. Ukupno gledano dva slučaja (eksploatacija djece na internetu i cyber - bullying) su odbačena a dva slučaja su procesuirana (eksploatacija djece na internetu i sexting). Slučaj sextinga registrovan je u Nikšiću dok su ostali slučajevi zabilježeni u Bijelom Polju. U sva četiri slučaja žrtve su maloljetne osobe ženskog pola, a u slučaju sexting učinilac je takođe maloljetna osoba. Osim četiri navedena slučaja u izvještaju Vrhovnog suda pominje se da je Osnovni sud u Ulcinju donio jednu osuđujuću presudu za krivično djelo eksploatacija djece na internetu u 2012. godini.

3.2.2. Analiza rezultata fokus grupa na temu zloupotreba djece putem interneta

Za potrebe istraživanja „Zloupotreba djece putem interneta“ kao metod korišćene su fokus grupe odnosno grupni in-jtervjui sa različitim ciljnim grupama. Fokus grupe su sprovedene sa djecom, starosne dobi od 10 do 13 godina (50 djece) i od 14 do 18 godina (50 djece), i sa starijim pojedincima (roditelji – 50 i profesionalci-32). Ukupno je sprovedeno 19 fokus grupa, a iste su organizovane u Podgorici, Nikšiću, Baru, Bijelom Polju i Kotoru (čime je zadovoljena potreba za jednakom teritorijalnom zastupljenošću tri regije).

3.2.2.1. Stavovi djece

Prema rezultatima sprovedenih fokus grupa sa djecom u okviru Istraživanja Zaštitnika, kako starijeg tako i mlađeg uzrasta, može se zaključiti da većina ispitanih pojedinaca ima **kompjuter i pristup internetu** u svojim domovima. Djeca su, uglavnom, sigurna u svoje stavove i znanje rukovanja kompjuterom i internetom. Ovaj rezultat su potvrdila i ostala istraživanja koja su u proteklom periodu sprovedena na teritoriji Crne Gore. Tako prema istraživanju koje je sprovodilo Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, većina djece koristi računar i internet i pristup internetu ostvaruje preko kompjutera a mali je broj onih koji internet koriste sa mobilnog telefona. Iste rezultate su dala istraživanja NVO Djeca prije svega, prema kojem 94 % ispitanе djece kompjuter ima kod kuće i istraživanje OŠ“Olga Golović“ prema kojem 98% ispitanе djece ima i svakodnevno koristi računar.

Rezultati sprovedenih Istraživanja su pokazala slične ili iste rezultate kada je u pitanju korištenje interneta. Djeca na internetu najviše koriste **društvene mreže** – facebook i tweeter u cilju zabave, druženja, praćenja aktuelnih dešavanja i igranja facebook igrice. Prema rezultatima istraživanja NVO Djeca prije svega 27% ispitanе djece koristi internet radi druženja i upoznavanja a 20% radi downloadovanja različitih sadržaja dok prema istraživanju OŠ“Olga Golović“ oko 60% djece internet koristi radi komunikacije sa drugima a u nešto manjem procentu radi slušanja muzike, gledanja filmova, zabave (34% facebook, 13% skype, 28% youtube i dr.).

Na fokus grupama Zaštitnika djeca su podijelila mišljenje **o roditeljima**, većina se izjasnila da roditelji imaju povjerenje u njih, da su im roditelji informatički pismeni i da znaju koje sadržaje (djeca) koriste na internetu. Prema navodima djece, u slučajevima da im se neprijatna iskustva dogode obratili bi se za pomoć i podršku bratu/sestri, drugu/ drugarici a roditeljima ili nastavniku/ci tek na kraju. Djeca mlađeg uzrasta su na fokus grupama u većem dijelu isticala otvoren odnos i povjerenje koje imaju sa roditeljima o svemu ih obavještavaju i sl., dok djeca starijeg uzrasta ne razgovaraju u potpunosti otvoreno sa roditeljima (40 od 50 ispitanih) o sadržajima koje koriste i sajtovima koje posjećuju na internetu već roditelji znaju onoliko koliko je „dovoljno „ da znaju .

Kada je u pitanju **vremensko korišćenje interneta** postoje određene razlike u rezultatima sprovedenih istraživanja na temu zloupotrebe putem interneta. Tako, prema rezultatima fokus grupa koje je sproveo Zaštitnik, u toku dana, nedjelje i vikenda djeca starijeg uzrasta u većini slučajeva u toku dana internet koriste prosječno od 2. do 5-6 sati radnim danima a

tokom vikenda od 5 do 15 sati (ovu satnicu su pravdali time što im je internet uvijek upaljen kad i kompjuter – otvoren fb, skype, tweeter – bez obzira da li nešto aktivno rade na internetu). Prema odgovorima djece mlađeg uzrasta, koja su učestvovala u fokus grupama, ona internet koriste 1-2 sata tokom radnih dana a vikendom od 2 do 5-6 sati. Istraživanje OŠ "Olga Golović" je pokazalo da 70 % djece radnim danima internet koristi od 1h do 15h. U istraživanju Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije dobijen je nalaz da većina djece aktivno koristi internet od 30 min do sat vremena. Istraživanje NVO *Djeca prije svega* pokazuje da djeca provode intezivnih 30 min. do sat vremena u chat sobama, što ne predstavlja ukupno vrijeme provedeno na internetu u toku radne sedmice.

Prema Istraživanju Zaštitnika na pitanje o **broju on -line prijatelja** koje imaju na facebook (ili nekom drugom) profilu djeca su odgovorila različito. Kod djece uzrasta od 10. do 13. godina ta brojka se kreće od 100. do 960., a kod djece uzrasta od 14. do 18. god. – od 143. do 3000. prijatelja. Od prijatelja koje imaju na svojim profilima djeca uglavnom poznaju sve ili bar znaju da je to drug/drugarica od njihovog druga/drugarice ili poznaju ta lica iz viđenja "iz grada". S druge strane – pojedina djeca brojnost svojih prijatelja pravdaju grupama koje se "sastaju" na facebook-u radi igranja igrica.

Kada su u pitanju **fotografije koje djeca objavljuju na internetu** – facebook, tweeter (a svakodnevno ih objavljuju i razmjenjuju sa prijateljima), određeni broj djece uzrasta od 10. do 13. god. (više od polovine od ukupno 50 ispitanih), je svjestan da do njihovih fotografija može doći veliki broj pojedinaca i grupa ali baš nisu svjesna, niti upoznata, na koji način te fotografije mogu biti zloupotrebene. S druge strane – određeni broj djece (15 djece, od ukupno 50 ispitanih), istog uzrasta, smatra da "kačenje" fotografija nije opasno i da niko ne može zloupotrebiti fotografije. Djeca starijeg uzrasta, takođe, svakodnevno objavljuju svoje fotografije i razmjenjuju iste sa prijateljima. Mišljenja su da niko neće zloupotrebiti fotografije osobe koja sama ne skreće pažnju na sebe i koja (fotografijama) ne izaziva okolinu. Svi ispitanici oštro osuđuju vulgarne fotografije koje nijesu primjerne uzrastu, i ističu da takve fotografije na svojim profilima objavljuju osobe ženskog pola.

Rezultati fokus grupa su pokazali određena **neprijatna iskustva i uznemiravajuće situacije** u vezi sa objavljivanjem fotografija. Rezultati pokazuju da sama ispitana djeca nisu imala neprijatna iskustva u vidu uznemiravanja ili zloupotrebe putem interneta. Međutim svako od njih je znao za slučaj „druga/drugarice „ kojima se dogodilo neprijatno iskustvo u vidu lažnih profila koji opsesivno uznemiravaju, nepristojnih i vulgarnih ponuda, poruka i fotografija sa seksualnom konotacijom. Kao neprijatna iskustva (koja se ni u jednom slučaju nisu, prema navodima ispitanih, dogodila direktno njima) postoje vrijeđanja sa lažnih profila, prijetećih poruka ili vulgarnih šala. Najčešće opasnosti koje djecu mogu zadesiti prilikom korišćenja interneta, prema mišljenju ispitanice djece, su: lažni profili, zakazivanje tuča između škola, pornografija i druge neprijatne situacije. Zanimljivo je da djeca koja su učestvovala u fokus grupama Institucije Zaštitnika psovanje, vrijeđanje i grubu komunikaciju ne smatraju neprijatnom na internetu dok je u realnom životu smatraju nevaspitanom i neoprostivom. Rezultati istraživanja koje je sproveo Ministarstvo ukazuju da je 15,9% učenika navelo da su imali neprijatna iskustva prilikom korišćenja interneta i to: uvrede i ružne riječi upućene prilikom dopisivanja, hakovanje profila, neprikladne slike i poruke. Istraživanje NVO *Djeca prije svega* ukazuje da su djeca takođe navodila da su se dešavale situacije u kojima je osoba na chat-u bila gruba i nepristojna

prema njima (14,4%). Kao obrazloženje navode da ih je osoba sa chat-a psovala, vrijeđala, slala im vulgarne poruke o seksualnim odnosima i pitala ih o intimnim djelovima tijela, itd.

Kada su u pitanju **ideje djece i njihove preporuke** za unapređenje i zaštitu djece od različitih zloupotreba na putem interneta sva ispitana djeca su mišljenja da bi promotivni material ili tv. kampanje bile najbolje sredstvo za informisanje djece o bezbjednosti na internetu i o sigurnim načinima korištenja interneta i da bi trebalo da postoje sigurnosni signali na opasnim stranicama. Takođe smatraju da bi djeca u najranijem dobu morala da se informišu preko školskih programa (naročito nastavnog predmeta – informatika) o načinima korišćenja interneta. Djeca su navela kao korisno i poželjno održavanje nekih tribina ili radionica o internetu i načinu korišćenja interneta u školama ili na nivou zajednice jer se tim putem mnogo lakše i ozbiljnije prihvate savjeti i informacije nego klasičnim putem (putem nastave).

3.2.2.2. Stavovi roditelja

Za potrebe sprovođenja Istraživanja o zloupotrebi djece putem interneta, fokus grupama je obuhvaćeno ukupno 50 roditelja iz Podgorice (20), Bara (20) i Bijelog Polja (10).

Uporednom analizom dostupnih istraživanja i fokus grupa može se zaključiti da, u poređenju sa djecom, Internet koristi manji procenat roditelja, kao i da su djeca u većini slučajeva informatički pismenija od svojih roditelja. Prema saznanju roditelja djeca predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta u prosjeku provode 2 do 4 sata na internetu. Roditelji su potvrdivši stavove djece, saopštili da djeca najviše vremena provode na popularnim društvenim mrežama, slušajući muziku i igrajući igrice on –line.

Rezultati fokus grupa su pokazali da roditelji u većini slučajeva kao pozitivne strane interneta i naprednih tehnologija ističu sledeće: djeca su naučila latinicu prije polaska u školu, lakša je komunikacija, informacije su mnogo pristupačnije, mnoga djeca su naučila ili usavršila engleski jezik. Roditelji kao negativne strane korištenja internet navode opasnosti koje sa sobom nose lažni profili na društvenim mrežama, opasnosti zloupotrebe (seksualne) – opasnost od pedofila, djeca više ne čitaju knjige niti se trude da nešto nauče i saznaju, jer im je sve dostupno na internetu "jednim klikom", površno sakupljaju instant informacije koje se brzo zaboravljaju, djeca sve manje vremena provode napolju u interaktivnoj igri i druženju i neograničen pristup negativnim i štetnim sadržajima.

U grupnim razgovorima ispitani roditelji, jednoglasno, su istakli da ne znaju da su njihova djeca imala **neprijatna iskustva** na internetu i da se, koliko je to moguće, trude da budu stalno prisutni i upućeni u sadržaje koje njihova djeca koriste. Većina ispitanih roditelja smatra da ima čvrsto izgrađen odnos povjerenja sa svojom djecom kao i da su sigurni da se njihova djeca ne bi ustručavala da prijave problem ili neprijatnost koju su doživjela putem interneta. Svi roditelji se trude da razgovaraju sa djecom o prijateljima koje imaju na facebook-u, s tim što jedan dio roditelja koji imaju djecu adolescentske dobi, priznaje da je teško kontrolisati i još teže razgovarati sa njima jer je svaka aktivnost na internetu i fb – top secret. Prema rezultatima Istraživanja Ministarstva većina roditelja smatra da ima uvid u korišćenje Interneta od strane djeteta. Rezultati dobijeni ovim Istraživanjem ukazuju da većina (91,7 %) roditelja smatra da njihovo dijete nije do sada iskusilo neku neprijatnost koristeći internet.

U slučaju da saznaju da su njihova djeca uznemiravana tj. da su žrtve zlouporabe putem interneta određen broj roditelja (12 od ispitanih 50) bi zabranio korišćenje interneta osim za školske potrebe ali pod strogom kontrolom, dok bi drugi dio ispitanih roditelja porazgovarao sa svojom djecom i obavijestio nadležne organe – policiju, tužilaštvo – u zavisnosti od kompleksnosti situacije. Prema rezultatima Istraživanja koje je sproveo Ministarstvo, 60, 4 % anketiranih roditelja smatra da bi moglo da pomogne svom djetetu ukoliko se nađe u neprijatnoj situaciji koristeći internet dok 21, 7 % roditelja smatra da bi do neke mjere bilo u stanju da pomogne svom djetetu u prevazilaženju neprijatnosti.

Više od polovine ispitanih roditelja, obuhvaćenih Istraživanjem Zaštitnika, je izrazilo zabrinutost zbog **fotografija na facebook profilima** i mogućnosti njihove zlouporabe od strane pedofila, drugih lica kao i vršnjaka. Kada su u pitanju fotografije koje njihova djeca objavljuju, roditelji su uglavnom upoznati sa fotografijama svoje djece i ističu da njihova djeca nisu imala negativnih/neugodnih iskustava, ne objavljuju fotografije koje nijesu primjerne, niti su oni (roditelji) upoznati sa tim.

Ispitani roditelji su saglasni u stavu da su djeca korišćenjem interneta izložena najgorim vrstama zlouporabe i da je opasnost mnogo veća nego u stvarnom životu. Kao **preporuke za zaštitu djece od zlouporabe putem interneta** oni su izdvojili: kućno vaspitanje, sticanje povjerenja kod djece, upoznavanje djece sa opasnostima i kampanje koje će osvjestiti djecu. I ne samo djecu, već i same roditelje kao i profesionalce koji su na različitim nivoima odgovorni za brzbijednost djece i njihovo sigurno odrastanje. Informacije o mjerama zaštite djece na internetu većina roditelja bi željelo da dobije od škole koju njihovo dijete pohađa, a zatim i putem medija i NVO koje se bave pitanjima zaštite djece na Internetu. Za sada najveći izvor informacija o ovoj temi su mediji, porodica i prijatelji kao i web sajtovi koji nude tu vrstu informacija

3.2.2.3. Stavovi profesionalaca

Prema rezultatima sprovedene četiri fokus grupe sa profesionalcima (predstavnici policije, obrazovnih institucija, centra za socijalni rad i sudstva) društvene mreže su, po njihovom mišljenju, veoma opasne za djecu kao i mnogi drugi sadržaji koji se mogu naći na internetu. Zbog popularnosti socijalnih mreža, među djecom, neizbježne su razne neugodnosti i zlouporabe djece, a njihovi roditelji su neupućeni u aktivnosti koje ona preduzimaju na socijalnim mrežama i internetu uopšte. Pretjerano korišćenje interneta i kompjutera, sve manje provođenje vremena napolju, smanjenje direktne komunikacije sa drugom djecom. Sve su to neki od elementa koji doprinose asocijalnom ponašanju djece. Pored velikog broja prednosti savremenih komunikacija, kao što su edukacija i brz protok informacija, profesionalci su svjesni i svih oblika zlouporaba – kao što su lažni profili na društvenim mrežama, seksualne zlouporabe (ujedno najveća zlouporaba), vršnjačko nasilje i igre na sreću. Profesionalci, takođe, ističu da roditelji nisu dovoljno edukovani da bi pretpostavili u kojoj mjeri su njihova djeca izložena opasnostima na internetu.

Predstavnici policije su istakli da je njihova uloga/funkcija u prevenciji i zaštiti djece velika ali da oni djeluju po prijavi neke zlouporabe i da nemaju nekih većih kapaciteta da istražuju uzroke problema na adekvatan način. Takođe, mišljenja su da bi trebalo unaprijediti mogućnosti njihovog polja djelovanja.

Predstavnici obrazovnih institucija i centra za socijalni rad prepoznaju svoju preventivnu funkciju i vide je kroz prepoznavanje problema a često i uzroka (promjena ponašanja i slično). Centri za socijalni rad, po pravilu, nemaju slučajeve eksploatacije djece putem interneta ali u radu sa djecom koja su žrtve različitih zloupotreba ili nasilja predstavnici centara imaju saznanja da su određena poznanstva i odnosi započeti upravo putem interneta i društvenih mreža. Predstavnici centara smatraju da bi trebalo intenzivirati saradnju sa obrazovnim institucijama i roditeljima u cilju boljeg, bržeg i lakšeg protoka informacija.

Predstavnici suda su izjavili da su oni zadnja linija odbrane i da je obično kasno kada slučaj dođe do njih.

Kao preporuke, za unapređenje sistema zaštite od eksploatacije djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija, profesionalci su istakli da je neophodna edukacija od najranijeg perioda, možda i predškolskog, o načinu korišćenja interneta i "svim" opasnostima koje internet i savremene tehnologije nose sa sobom. Takođe je neophodno informisati roditelje o mogućim zloupotrebama, informisati profesionalce o preventivnim načinima djelovanja kao i načinama identifikacije djeteta koje je žrtva i pokrenuti kampanje u cilju obavještanja javnosti putem medija. Profesionalci ističu potrebu unapređenja međusektorske saradnje kao jedan od sigurnih načina kako preventivnog tako i pravovremenog djelovanja na saniranju problema. Profesionalci su kao preporuku izdvojili obezbjedjivanje stručne ekspertske pomoći sudijama, tužiocima i drugima u slučajevima kada za to postoji opravdan razlog i neophodnost.

3.2.3. Medijska izvještavanja o zloupotjerbi djece putem interneta

Imajući u vidu važnost i ulogu medija u svim oblastima našeg života i svakodnevice kao i ulogu medija u odrastanju, formiranju, informisanju pa i edukaciji djece i mladih, Zaštitnik je ovim Istraživanjem obuhvatio i jedan segment medijskog izvještavanja. Naime, analiza izvještavanja medija o načinima korišćenja interneta, načinima zloupotrebe djece putem interneta i internetu uopšte sprovedena je za period 15.11.2012. do 15.12.2012. Analizom su obuhvaćeni svi pisani i elektronski mediji na teritoriji CG (pisani mediji/dnevna štampa (5): "Vijesti", "Dan", "Pobjeda", "Dnevne novine", "Blic Montenegro" i svi elektronski internet portali)

Prema dobijenim rezultatima press clipping analize u izvještajnom period (1 mjesec) zabilježena su četiri teksta objavljena na elektronskim-internet portalima, koja se odnose na zloupotrebu djece na internetu dok je 12 tekstova objavljeno u dnevnoj štampi. Ova informacija upućuje na zaključak da su mediji u prosjeku svakoga drugog dana objavljivali informacije koje se odnose na korištenje interneta od strane djece. Tekstovi se odnose na društvene mreže, zloupotrebu interneta, pedofiliju, zaštitu djece na internetu i sl.

3.3. ZAKLJUČCI PREPORUKE ZAŠTITNIKA

Analiza rezultata istraživanja upućuje da je na teritoriji Crne Gore u 2011. i 2012. godini ukupno registrovano četiri slučaja eksploatacije djece putem interneta i to dva slučaja prikazivanja pornografskog materijala djeci i proizvodnja i posjedovanje dječje

porografije, jedan slučaj sextinga i jedan slučaj cyber – bullinga. Međutim, stiče se utisak da je prijavljivanje slučajeva zloupotrebe djece putem savremenih informacionih tehnologija rijetkost tj da u malom broju slučajeva dospiju pred nadležne organe. Ovaj podatak navodi na mišljenje da u Crnoj Gori , još uvijek, ne postoje efikasni mehanizmi prijavljivanja, otkrivanja, zaštite, kažnjavanja niti službe odgovorne za postupanje, podršku i pomoć.

Da su djeca nerijetko izložena zloupotrebama putem interneta pokazuju rezultati istraživanja, tako je npr. svako 4 dijete primilo poruku pornografskog sadržaja, a djeca učesnici fokus grupa poznaju najmanje jedno dijete iz svog okruženja koje je doživjelo neku vrstu neprijatnosti na društvenim mrežama. Pored zloupotreba koja se odnose na seksualno utznemiravanje , istraživanja pokazuju da su djeca žrtve i drugih zloupotreba i neprimjerenih radnji. Osim toga, roditelji su takođe nedovoljno informisani o samim načinima zloupotrebe, te samim tim nisu u mogućnosti ni da zaštite svoju djecu. Veoma je zabrinjavajući stav roditelja koji, prema rezultatima istraživanja u 90 % slučajeva , bezuslovno vjeruju svojoj djeci i smatraju da su u potpunosti upućeni u sve radnje i sadržaje koje djeca koriste putem interneta. Imajući u vidu rezultate različitih istraživanja stiče se utisak da djeca ipak nemaju dovoljno informacija o bezbjednom korištenju internet, kao i o vrstama zloupotreba što upućuje da u sklopu obrazovnog sistema, a ni u porodici ne dobijaju dovoljno informacija o tim temama, te se olako upuštaju u tu vrstu komunikacije sa nepoznatima, ne govore sa roditeljima o neprijatnostima i sl.Ovakva situacija ukazuje da i pored svih aktivnosti koje su preduzimate od strane nadležnih organa ne postoji koordinirana saradnja niti utvrđeni pravci djelovanja u cilju prepoznavanja problema i njegove identifikacije kao i uređivanje mehanizama zaštite. Neophodno je angažovanje različitih subjekata (vladin sektor, nevladin sektor, civilni sektor) u cilju edukacije djece o načinima korištenja interneta i upoznavanja sa svim zloupotrebama i opasnostima koje vrebaju na internetu. Međuinstitucionalna saradnja i sistemsko djelovanje svih aktera zajedno je polazna osnova za uspješno djelovanje na rešavanju jednog kompleksnog fenomena kao što je zloupotreba djece putem interneta kao i za utvrđivanje efikasnih politika u cilju suzbijanja i sprečavanja različitih vrsti zloupotreba i stvaranja uslova za sigurno digitalno okruženje za svu djecu.

PREPORUKE ZAŠTITNIKA

Imajući u vidu navedeno Zaštitnik smatra da je u najboljem interesu djeteta i u cilju stvaranja sigurnijeg virtuelnog okruženja za djecu neophodno da:

Ministarstvo pravde:

- ❖ Preduzme potrebne mjere na iniciranju usaglašavanja Krivičnog zakonodavstva, u dijelu koji se odnosi na zaštitu djeteta od zloupotreba putem informacionih tehnologija, sa međunarodnim obavezama i standardima međunarodnog prava.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja:

- ❖ U strateškim dokumentima, koji se tiču djece, utvrdi pravce djelovanja i mehanizme postupanja u dijelu zaštite djece od različitih oblika zloupotreba sa posebnim akcentom na zloupotrebu i eksploataciju putem interneta.
- ❖ Preduzme radnje i mjere potrebne za jačanje službi i servisa socijalne i dječije zaštite u cilju prepoznavanja i zaštite žrtve ili djeteta koje je u riziku od zloupotrebe ili eksploatacije putem interneta.

Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo rada i socijalnog staranja

- ❖ Preduzmu radnje i mjere na uspostavljanju jedinstvene i sveobuhvatne baze podataka o slučajevima zloupotrebe djece putem interneta.

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije

- ❖ Preduzme radnje i mjere na uspostavljanju koordinirane saradnje između resornih organa u cilju utvrđivanja efikasnih politika i zajedničkog djelovanja na suzbijanju i sprečavanju različitih vrsti zloupotreba djece putem interneta.
- ❖ Preduzme radnje i mjere na unapređenju saradnje sa nevladinim organizacijama u cilju zajedničkog djelovanja i karišćenja kapaciteta i dobrih praksi nevladinog sektora.

Ministarstvo prosvjete

- ❖ Obezbijedi kontinuiranu edukaciju djece od najranijeg uzrasta o sigurnim načinima korištenja interneta kao i svim vrstama zaštita od zloupotreba putem interneta, putem uvođenja nastavnog predmeta informatike u najranijem uzrastu u obrazovni sistem.
- ❖ Obezbijedi kontinuiranu edukaciju nastavnika i jačanje psihološko pedagoških službi u cilju efikasnog prepoznavanja zloupotreba djece putem interneta kao i pružanja efikasne zaštite djetetu (potencijalnoj) žrtvi zloupotrebe i eksploatacije putem interneta.
- ❖ Preduzme radnje i mjere na sprovođenju kampanje u cilju podizanja svijesti stručne i šire javnosti o zloupotrebama djece putem interneta i sigurnim načinima korištenja interneta od strane djece.

VI OCIJENA STANJA I ZAKLJUČAK

Prema međunarodnom pravu država je obavezna poštovati i osigurati uživanje prava na život, dostojanstvo , fizički i duševni integritet i pružiti djeci zaštitu od svih oblika zlopotrebe , iskorišćavanja i zlostavljanja. Državni organi su dužni suzdržavati se od svake radnje koja predstavlja povredu ljudskih prava ali i preduzimati mjere kojima se sprečavaju povrede prava i implementiraju rešenja kojima se svim ljudima, a posebno djeci, obezbjeđuje uživanje vlastitih prava.

Iako istraživanja nijesu dala pouzdane i precizne podatke o broju djece koja su izložena različitim zlopotrebama, može se zaključiti da su u našem sistemu prisutni određeni oblici iskorišćavanja i zlopotrebe djece. Rezultati sprovednih istraživanja jasno pokazuju da postoje određeni propusti u radu državnih organa i javnih službi koji dovode do toga da broj djece žrtava različitih oblika zlopotreba i iskorišćavanja ne dobija potrebnu podršku i pomoć.

Kao ključne nedostatke u procesu zaštite djece od različitih oblika zlopotrebe i iskorišćavanja Zaštitnik naglašava sledeće

- ❖ Većina profesionalaca nije upoznata sa samim pojmovima (definicijama) različitih oblika zlostavljanja djece, što ukazuje da državnim organima i službama nedostaje usko specijalizovani kadar za rad sa djecom žrtvama zlopotrebe i iskorišćavanja;
- ❖ Ne postojanje evidencija , odnosno baze podataka, kao jedne od mjera koje mogu doprinijeti praćenju ovog fenomena, ali i protoku informacija između profesionalaca što bi doprinjelo boljoj zaštiti djece i sistemskom praćenju problema zlostavljanja i zlopotrebe djece;
- ❖ Izostanak multidisciplinarnog pristupa, organa i službi, u radu sa djecom žrtvama zlostavljanja i iskorišćavanja;
- ❖ Nepostojanje preventivnih programa, u cilju upoznavanja šire javnosti sa problemom zlopotrebe i iskorišćavanja djece i ohrabrivanja djece da slučajeve zlopotrebe i iskorišćavanja prijave nadležnim službama;
- ❖ Nepostojanje specijalizovanih službi za rad sa djecom žrtvama u cilju njihovog potpunog oporavka i reintegracije;

Na nedostatke, koji postoje u sistemu prevencije i zaštite djece od različitih vrsti zlopotrebe i iskorišćavanja, Zaštitnik je ukazao preporukama, a koji su navedene u posebnim izvještajima „Dječije prosjačenje u Crnoj Gori“, „Seksualno iskorišćavanje djece“ i „Zlopotreba djece putem interneta“ . Zaštitnik sa zadovoljstvom konstatuje da su

povodom preporuka koje su upućene nadležnim organima, u vezi sa unapređenjem položaja djece žrtava seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, preduzete određene aktivnosti. Aktivnosti su se odnosile na edukacije i jačanje kadrovskih i materijalnih kapaciteta , prvenstveno pravosudnih organa. Osim toga, veliki korak u oblasti prevencije je učinjen kroz aktivnosti kampanje "Jedno od petoro". Međutim, kada je u pitanju zaštita djece koja žive i rade na ulici, djece koja se bave prosjačenjem, Zaštitnik konstatuje da nadležni organi nisu dostavili informacije o radnjama koje su preduzimali na izvršenju Preporuka Zaštitnika , iako smo svjedoci da je dječije prosjačenje problem koji je prisutan i izražen u našem društvu. Zaštitnik očekuje da će nadležni organi preduzeti radnje i mjere na izvršenju preporuka s obzirom da one predstavljaju jasne pravce djelovanja u procesu zaštite djece, posebno u dijelu jačanja kapaciteta, sprovođenja preventivnih programa i programa rada sa žrtvama u cilju njihovog efikasnog oporavka i reintegracije.

PUBLIKACIJU PRIPREMILI:

Nevenka Stanković

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Duška Šljivančanin

Savjetnica u Instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Saša Čubranović

Dizajn i prelom

Tiraž: 300 primjeraka

Izdavač:

Instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Za izdavača:

Šučko Baković, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore

**IZVJEŠTAJA O REZULTATIMA SPROVEDENIH ISTRAŽIVANJA
O ZAŠTITI DJECE OD EKSPLOATACIJE JE SAČINJEN
UZ STRUČNU I FINANSIJSKU PODRŠKU
SAVE THE CHILDREN-A.**

Save the Children

